

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA • KATEDRA HISTORIE

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**ŽIVOT GABRIELY ZE ŽEROTÍNA A JEJÍ RODINY
POHLEDEM HRABĚNČINÝCH OSOBNÍCH DENÍKŮ
A MEMOÁRŮ DCERY EMMY VON CASTELLA**

Pavla Lukešová

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem předloženou magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, dne

Pavla Lukešová

Tímto bych chtěla poděkovat paní doc. Mgr. Radmile Švaříčkové Slabákové, Ph.D.
za věcné a podnětné rady a za trpělivé vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	5
Představení odborné literatury	11
Představení archivních pramenů	14
1. Charakteristika deníků, memoárů a jejich rozdíly	19
Deník.....	19
Paměti	21
2. Gabriela hraběnka ze Žerotína a její příchod do nové rodiny	23
Vztah Gabriely k manželovi Zdenku Arnoštovi hraběti ze Žerotína	25
Vazba k dětem.....	29
3. Vzdělání a výchova	38
4. Emma von Castella a její vztah k rodičům, především k matce hraběnky Gabriele	42
5. Vztah Gabriely k bratrovi Paulu Almásy a k rodné zemi	48
Prožívání bratrova exilu	52
6. Náboženství a víra v rodině.....	56
7. Historikův etický střet	62
Závěr	65
Seznam použitých pramenů a literatury	67
Resumé	75
Přílohy	76

Úvod

V této práci se dostávají do popředí dvě dámy, které představují jejich prostředí a život, jak jej zachytily na stránkách svých děl jako pisatelky, jež pojí nejen aristokratický původ, ale také blízký příbuzenský vztah matky s dcerou. Dvou žen, hraběnek Gabriely ze Žerotína a Emmy von Castella, kterým byl dán život v době obrovského rozvoje nejen na poli vědy a techniky, ale také v době, kdy se dala do pohybu celá společnost protkaná do toho času téměř neměnnými hodnotami. Do světla pomyslného dějinného jeviště tak vnášíme konkrétní osoby s vlastním „jednáním, myšlením, pocity a utrpením“¹ jež samy zaznamenaly. Gabriela ze Žerotína roz. Almásky po sobě zanechala dva deníkové exempláře a zápisky její dcery, Emmy v. Castella roz. Žerotínové jsou retrospektivně sepsané vzpomínky věnované matce Gabriele. Také v tomto případě jsou zkoumané zápisy bohatým zdrojem toho, co obě pisatelky považovaly za hodno zaznamenání. Se zmiňovanými prameny se seznámíme za chvíli.

Lidský organismus je tvárný a má sklon „podléhat společensky daným vlivům“² a v době celého života se pak jedinec vyvíjí společně s celou svoji lidskou osobností a je ovlivňován zvyklostmi „ve společensky daném prostředí.“³ Ne jinak tomu bylo také v životě urozených dam 19. Století, kde bylo dáno chování aristokratické společnosti v mnoha směrech jejími zvyklostmi. Nové výzkumy umožnily badatelům lépe chápat jednání konkrétních lidí, především díky dokumentům osobní povahy, které nabízejí v tomto případě pohled do subjektivního vyrovnání se s takto danými pravidly v rámci běžného života šlechtičny.

---

¹ van DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*. Praha 2002, s. 11.

² BERGER, Peter L. – LUCKMANN, Thomas: *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno 1999, s. 53.

³ Tamtéž, s 54.

Aristokratická společnost si udržovala vzorce chování, aby si zajistila společenskou prestiž. „Ochota učit se správným vzorům je zajištěna potřebou lidí žít ve společnosti jiných, v určité skupině a získávat jejich uznání, tj. vlastně své přijetí za člena skupiny.“⁴ V případě hraběnek rodu Žerotínů takové příklady nalzáme také, ať už v postoji k výchově, sňatkových záležitostech, nebo v absolvování zahraničních poznávacích cest. Česká historická šlechta se jako skupina cítila být v ohrožení, a to zejména pod tíhou malé početnosti a jisté ohroženosti ze strany nobilitované buržoazie a „uzavírá se tak do zvláštního světa“ v němž si udržuje hodnoty jako urozenost nebo starobylost rodu.⁵

Osobní deník dává nahlédnout do času, života a vnitřního světa člověka, který svou prožívanou realitu z nějakého důvodu toužil zaznamenat. U zpracovávání takového typu pramene, jakým deníky jsou, je kladen velký důraz na subjektivitu, která každý osobní deník provází a již sami autoři textům vdechli. Prázdné stránky deníků znamenaly pro ženskou část společnosti jednou z několika možností, jak „sdělit svůj osobní názor, soukromé pocity a sebereflexi“.⁶ Takový osobní prostor pro tiché vyjádření se, jako místo pro sebeidentifikaci a učení se formulovat vlastní myšlenky.⁷ Deník je navíc „odrazem aktivního přístupu pisatelky k životu“ a mimo to poukazuje na hraběněčiny aktivity a činnosti „zšiřující horizonty“.⁸

---

⁴ MACHAČOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jiří: *Vzory chování v českých zemích v 19. století* (dále jen *Vzory chování*). In: MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří (eds): *Studie k sociálním dějinám 19. století*, 7, 1997, č. 2, s. 404.

⁵ BEZECNÝ, Zdeněk: *Příliš uzavřená společnost: orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století* (dále jen *Příliš uzavřená společnost*). České Budějovice 2005, s. 7.

LENDEROVÁ, Milena: „*A ptáš se, knížko má...*“: *ženské deníky 19. století* (dále jen „*A ptáš se, knížko má...*“). Praha 2008, s. 17.

⁷ LENDEROVÁ, Milena: *Frauentagebücher des 19. Jahrhunderts als Reflexion der privaten Alltäglichkeit* (dále jen *Frauentagebücher des 19. Jahrhunderts*). In: van LEEUWEN-TURNOVCOVÁ, Jiřina – WULLENWEBER, Karin – DOLESCHAL, Ursula – SCHINDLER, Franz (eds.): *Beiträge der Konferenz Gender – Sprache – Kommunikation – Kultur. Sonderband 55*, Wien – München 2002, s. 350. „...es dient als Ort, an dem...die soziale Umgebung stumm ausgedrückt werden kann, als Ort zur Selbidentifizierung und...wo die Autorin lernt, ihre Gedanken und Ansichten zu

Některé události jsou pro daného člověka relevantní, protože se jej týkají, na rozdíl od těch, s nimiž nemá nic co do činění, a proto se o nich ani nezmiňuje. Podle takové preference zájmu poukazuje autor svými zaznamenanými událostmi na významovou důležitost určité situace ve vztahu k němu samotnému.⁹ Důležitost událostí se tedy mění podle vnitřního uspořádání konkrétního jedince, kdy je v životě konfrontován s nejrůznějšími jevy, aniž by záleželo na jejich společenské, státní nebo národní úrovni.¹⁰ Někdy se ale tyto úrovně mohou vzájemně prolínat, jako ještě uvidíme na příkladu života hraběnky Gabriely ze Žerotína ve vztahu k jejím blízkým.

Většina historických pramenů „vzbuzují otázky, co existuje historie jako vědní disciplína”,¹¹ které jsou cíleny nejen na význam těchto dokumentů. A to, „zda jsou spolehlivé či lživé, zda jsou přesně informované či nevědoucí, autentické nebo manipulované”, kdy ale každá z těchto otázek má směřovat „k rekonstrukci toho, co dokumenty říkají, nebo co pouze naznačují”.¹² Carlo Ginzburg ve své práci *Sýr a červi* upozornil na možnost, „...že i když není určitý pramen 'objektivní', neznamená to, že je nepoužitelný”.¹³ Osobní deník ani sám o sobě objektivní být nemůže, protože byl často a mnohdy psán, aby „konejšil neúspěch a starosti, ale zároveň umocňoval radost.”¹⁴

Názorový vývoj v denících matky Gabriely, který zachytila ve svém zápisníku, může nabídnout pohled na „sociálně a nacionálně se polarizující

---

formulieren.“

⁸ LENDEROVÁ, Milena: : „*A ptáš se, knížko má...*“, s. 214.

⁹ Hraběnka píše o politických událostech, protože v nich hraje svou roli její bratr. Tato skutečnost se jí nějakým způsobem dotýká a je pro ni do jisté míry také zásadní.

¹⁰ RANDÁK, Jan: *Životní světy, paměti a jejich interpretace* (dále jen *Životní světy*). In: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006, s. 82.

¹¹ FOUCAULT, Michel: *Archeologie věděni*. Praha 2002, s. 14.

¹² Tamtéž

¹³ GINZBURG, Carlo: *Sýr a červi: Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*. Praha 2000, s. 14.

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena: *Frauentagebücher des 19. Jahrhunderts*, s. 358. „Denn, wie Westeuropäische Forscher feststellten, wird das Tagebuch vor allem darum geschrieben, um Misserfolg und Kummer lindern und Freude betonen zu können. Darum ist das Tagebuch eine rein private, aber nicht ganz objektive Quelle.“

společnost“¹⁵ uprostřed které se sama objevila a jejíž eskalaci ve své rodině sama pocítila. Následný pohled doplňuje dospělá dcera Emma, která se snažila matčinu pozici v tomto sociálním prostředí přiblížit v pamětech svým vnímáním.

Snad nejdůležitější na práci s osobními deníky je pokládat si při jejich zkoumání otázky a hledat odpovědi, které mnohdy spočívají spíše mezi řádky, než na nich samotných. Uvědomit si, že se jedná o „reflexi přečteného, viděného a slyšeného“¹⁶, čímž se nám vyjevuje jakýsi pomyslný odraz v zrcadle, které pisatelé ve svých denících společnosti nastavili, a to především pak na případech deníků 2. poloviny 19. století, kdy už zdaleka nešlo jen o snahu „zachytit objektivní dění, ale často také o co nejosobnější reflexi vnitřního světa pisatele.“¹⁷ Badatel je tak postaven před interpretaci nejen toho „co daný dokument vypovídá“, ale také „co dává navenek najevo a co sděluje bez ohledu na jeho vnitřní dimenzi, která by mohla ty vnější, zřetelné výpovědi relativizovat a zpochybňovat.“¹⁸

Osobní vzpomínky, které Gabriela ze Žerotína a Emma von Castella zapsaly na stránkách svých děl, vypovídají silně o jejich identitě a sociálních rolích, protože „za pomoci paměti hledáme potvrzení své identity a skládáme své paměti tak, aby zapadaly do toho, co je veřejně přípustné“¹⁹, podle toho také člověk s prezentovanými vzpomínkami zachází, přičemž zohledňuje kontext doby, kdy daný text vznikl. Díky zkoumaným narativním pramenům z pera hraběnek Gabriely ze Žerotína a Emmy v. Castella můžeme poukázat na některé znaky, které se od dobového vzorce chování odlišují, nebo jej naopak potvrzují. Díky

---

¹⁵ LENDEROVÁ, Milena: „A ptáš se, knížko má...“, s. 20.

¹⁶ LENDEROVÁ, Milena: *Frauentagebücher des 19. Jahrhunderts*. s. 350.

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena: „A ptáš se, knížko má...“, s. 15.

¹⁸ RANDÁK, Jan: *Životní světy*, s. 79.

¹⁹ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Mýtus šlechty u nás a v nás: paměť a šlechta dvacátého století* (dále jen *Mýtus šlechty u nás a v nás*). Praha 2012, s. 44.

zanechaným zápiskům obou pisatelek máme jedinečnou možnost nahlédnout do jejich života, a získat odtud informace o každodenním chování.

Metodologie výzkumu práce se opírá o výběr několika témat, která ukazují typické a atypické chování v koexistenci se skupinou, v našem případě se ženami šlechtické společnosti 19. století a jejich rodiny, protože „chování jednotlivců a sociálních skupin se z největší části řídí socializací vštípenými vzory chování, které v podstatě jako celek tvoří kulturu.“²⁰ A také jako „každá rodina má svou vlastní emoční kulturu“²¹, tak se také u Žerotínových projevují jisté ojedinelosti, protože „historická mentalita je souborem postupů a obsahů myšlení i pocitů, které jsou pro danou skupinu v určitém čase určující.“²² A právě jejich zaznamenaná jednání nám odhalují do určité míry mentalitu pisatelek, v nichž jsou „emoce a pocity velmi těsně spjaty s přesvědčeními a se strukturami myšlení a nedají se od nich oddělit.“²³ A také na případě hraběnek z rodu Žerotínů nám samy pisatelky odhalují struktury myšlení v několika oblastech života.

V následujících kapitolách je předkládán rozbor několika témat, která mají za cíl představit život Gabriely hraběnky ze Žerotína a přiblížit také životní příběh její dcery hraběnky Emmy hraběnky von Castella. Začátek práce se věnuje období po příchodu Gabriely Almásky na Moravu a po následném sňatku se Zdenkem Arnoštem hrabětem ze Žerotína. Představuje vztahovou vazbu v nově vzniklé rodině a všímá si především vztahu k hraběnkčině manželovi, protože na jejich potomky

---

²⁰ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Využití vzpomínek v historické sociologii* (dále jen *Využití vzpomínek*). In: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006, s. 57.

²¹ BOROSSA, Julia a kol.: *Témata psychoanalýzy*. 1. díl. *Nevědomí, afekty a emoce, úzkost, fantazie, hysterie*. Praha 2002, s. 60.

²² VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Prameny a metody výzkumu dějin mentalit*. In: MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří (eds.): *Studie k sociálním dějinám*, 6, Kutná Hora-Praha-Opava, 2001. s. 48.

²³ BOROSSA, Julia a kol.: c. d., s. 60.

se zaměřuje až následná kapitola, která připravuje prostor pro část věnované vzdělání a výchově v rodině hrabat ze Žerotína.

Další kapitola představuje podrobněji Emmu hraběnkou Castella a zaměříme se na vztahovou linku z její strany směrem k rodičům, především k matce Gabriele ze Žerotína, kterou zachytila ve svých memoárech z roku 1915. Podepsala se na hraběnciných pamětech doba jejich sepsání?

Další část práce se zaměřuje na osobnost Paula Almáasy, bratra hraběnky Gabriely, jehož politická angažovanost v revolučním dění v Uhrách nabídla možnost nahlédnout do vzájemné vazby mezi oběma sourozenci, která především kvůli politickým událostem vyplouvala v hraběncině deníku stále více na povrch, čímž se nabídl prostor také pro charakteristiku vztahu hraběnky Gabriely k jejímu rodnému Uhersku. Jaké místo tedy zastávala hraběnka Gabriela v síti spleťtých rodinných a společenských vztahů, které byly revolučními lety 1848 / 1849 ještě více umocněny?

Předposlední kapitola pak nabízí pohled do náboženského života rodiny Žerotínů s přihlédnutím k hraběnce Gabriele. Jak prožívala víru svou a víru svých předků rodina hrabat ze Žerotína? V neposlední řadě uzavírá diplomovou práci polemika o etickém střetu historiků, kteří pracují s dokumenty osobní povahy. Závěr práce pak odpovídá na otázky položené v úvodu a shrnuje výsledek celkového bádání.

Ve vybraných tématech si práce dále všimá emočního prožívání zaznamenaných vzpomínek na vybraných tématech, o nichž autorky ve svých dílech píše. Především se jedná o oblasti rodičovství, náboženství a prolínání významných politických událostí v Uhersku s osobním prožíváním konkrétního člověka, v našem případě hraběnky Gabriely.

Vědecká obec se v posledních několika letech zabývala rozdělením ženského a mužského světa do privátní a veřejné sféry, ale právě na příkladu deníků hraběnky ze Žerotína lze poukázat, že svět hraběnky Gabriely byl trochu jiný, než by se mohlo na první pohled zdát a než se o době 19. století tvrdí a možná mnohem obohacující právě ve směru, který bychom u šlechtičny do jisté míry nečekaly. Lze tedy podpořit myšlenku o neopodstatněnosti takového rozdělení a plynoucí z historického bádání posledních let, která přisuzovala ženám privátní a mužům veřejnou sféru života?

V návaznosti na uvedené můžeme doplnit zmíněné aspekty subjektivním pohledem hraběnky Castella, v němž mohou být porovnávané informace „...dodatečnou racionalizací minulého chování, jako dodatečným odůvodňováním a omlouváním...“²⁴ Metodiku můžeme shrnout do analýzy charakteristické a jedinečné pozice Gabriely ze Žerotína v roli šlechtičny 19. století na základě individuálních postřehů a výpovědí shromážděných z deníků a memoárů. V první fázi tedy zanalyzujeme studie, zabývající se životem aristokracie ve zkoumaném období. Díky tomu získáme zřetelný obraz o každodenním životě šlechtických rodin. Posléze pak můžeme charakteristický vzor chování a pozic vyhodnotit právě porovnáním se získanými informacemi uchovanými v zápiscích obou hraběnek.

Představení odborné literatury

V porevolučním čase, tedy po vzniku samostatné České republiky²⁵ a především po miléniu roku 2000, udělala věda na tématu věnovanému šlechtě také v českém prostoru velký krok ve svém posunu, a to s přispěním Zdeňka Bezecného,

---

²⁴ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Využití vzpomínek*, s. 58.

²⁵ RAK, Jiří: *Bývali Čechové...: České historické mýty a stereotypy*. Praha 1994.

Mileny Lenderové, Radmily Švaříčkové Slabákové,²⁶ Jana Županiče²⁷ a jiných,²⁸ kteří odpověděli na volání po zpracování tématu české šlechty v 19. století²⁹, které by odpovídalo moderním trendům v západní literatuře. Svými pracemi nabídli opravdovou literární základnu pro další zkoumání.

O něco smutnější je stav odborné literatury o životě konkrétních šlechticů 19. století, kde jsou některé rody více badatelsky oblíbené jednak podle společenské významnosti daného šlechtického „domu“, a také podle uspořádanosti jejich rodinného archivu. Za příklad uveďme *Tragický bál: život a smrt Pavliny ze Schwarzenbergu.*;³⁰ *Gabriela ze Schwarzenbergu: Krátká cesta životem a Evropou.*;³¹ *Kněžna Vilemína ze Schwarzenbergu. Obraz šlechtičny ve 2. polovině 19. století.*;³² nebo práce o Eleonoře hraběnce z Kounic.³³ Nebo také ty, které se už blíží spíše beletristické formě zpracování, jako třeba příklad práce *Dáma z rajského*

---

²⁶ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Mýtus šlechty u nás a v nás: paměť a šlechta dvacátého století*. Praha 2012.; *Táž: Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007.

²⁷ ŽUPANIČ, Jan: *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha 2006. MAŠEK Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 1992.

²⁸ VOTÝPKA Vladimír: *Příběhy české šlechty*, Praha, 1995.; Týž: *Návraty české šlechty*. Praha – Litomyšl, 2000.; Týž: *Paradoxy české šlechty*. Praha-Litomyšl 2005.; KNOZ, Tomáš – Dvořák, Jan: *Šlechta v proměnách věků*. Brno 2011.

²⁹ Zmiňme třeba ²⁹ MATĚJČEK, Jiří: *Šlechta v českých zemích v 19. století. (První pokus o přehled)* In: Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti. 98, 2000, č. 4. Hlasy volání po zpracování tématu šlechty se ale objevily již mnohem dříve v dílech Josefa Holečka a Pekaře, či historika Antonína Okáče, Valentína Urfuse, Karla Kazbundy a dalších, které zpracoval Zdeněk Bezečný v úvodu své práce *Příliš uzavřená společnost*. Nabídl tak přehled toho, co se na českém historickém poli v této oblasti dělo nejen na přelomech 19. a 20. století, ale také v 70. a 80. letech, kdy se téma šlechty několikrát v drobných pracích objevilo, ale většinou v souvislosti s jiným tématem. Nově vznikají také práce o šlechtě ve 20. století. Příkladem uveďme HAZDRA, Zdeněk – HORČIČKA, Václav – ŽUPANIČ, Jan (eds.): *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha 2011.; GLÓZOVÁ Martina a kol.: *Šetření o postoji obyvatel České republiky ke šlechtě*. In: Radmila Slabáková (ed.), *O exilu, šlechtě, Jihoslovanech a jiných otázkách dějin moderní doby*. Olomouc 2004, s. 133-163.

³⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál: život a smrt Pavliny ze Schwarzenbergu*. Praha 2004.

³¹ ze SCHWARZENBERGU, Gabriela Josepha – LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (ed.) *Krátká cesta životem a Evropou*. Praha 2006.

³² MYŠKOVÁ, Klára: *Kněžna Vilemína ze Schwarzenbergu. Obraz šlechtičny ve 2. polovině 19. Století*. České Budějovice 2007 (nepublikovaná diplomová práce)

³³ DOKOUPILOVÁ, Petra: *Život šlechtičny v 19. Století: Eleonora hraběnka z Kounic*. Brno 2008 (nepublikovaná magisterská práce).

ostrova: *Sidonie Nádherná a její svět*.³⁴ V průběhu mého zpracování se objevila diplomová práce, která konkrétně se zmíněnými deníky také pracuje, ale autorka se držela svého badatelského cíle, zaměřeného na mapování hraběčských zahraničních cest a politickému dění v Uhrách.³⁵ Tato práce se ale odlišuje rozšířením některých témat, a nahlédnutím na vztahovou linku mezi hraběnkou Gabrielou a jinými členy rodiny. Dalším diametrálním rozdílem je v této práci konfrontace s myšlenkou o neopodstatněnosti „oddělených“ sfér, kterou ve své studii publikované ve sborníku *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, představila Daniela Tinková.³⁶

O něco lépe je na tom historiografie v Německu, kde je prací, týkajících se konkrétních životů šlechticů mnohem více, a které vznikaly poměrně kontinuálně téměř od poloviny minulého století. Také mezi nimi lze najít oblíbenkyně jako třeba kněžna Luisa von Anhalt-Desseu, o které vzniklo hned několik prací.³⁷ Další práce věnující se konkrétním životním příběhům aristokratek v 19. století zmiňme "*A mon très cher Fritz*": *Fürstin Louise Isabelle von Nassau-Weilburg (1772 - 1827) in ihren Briefen ; ein Beitrag zur Briefkultur und zum Frauenbild um 1800*.³⁸; dále *Christiane Fürstin von der Osten-Sacken*³⁹; *Sophie Charlotte von Preußen*⁴⁰ a ze starších třeba:

---

³⁴ SAK, Robert – BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajského ostrova: Sidonie Nádherná a její svět*. Praha 2000.

³⁵ VČÍSLOVÁ, Kateřina: *Deníky hraběnky Gabriely z Žerotína. Život šlechtičny v polovině 19. století*. Ostrava, 2012 (nepublikovaná diplomová práce).

³⁶ TINKOVÁ, Daniela: „*Oddělené sféry*“ – *tradiční polarita nebo dědictví 19. století?* In.: ŘEPA, Milan (ed.): *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha 2008, s. 458 – 470.

³⁷ SAVELSBERG, Wolfgang – EGER, Christian: *Fürstin Louise von Anhalt-Dessau*. München 2008.; BODE, Ursula – von MATTHIASON, Friedrich: *Der Alltag der Fürstin Louise von Anhalt-Dessau*. Berlin 2010.

³⁸ KRAUTKREMER, Andrea: "*A mon très cher Fritz*": *Fürstin Louise Isabelle von Nassau-Weilburg (1772 - 1827) in ihren Briefen; ein Beitrag zur Briefkultur und zum Frauenbild um 1800*. Wiesbaden 2007.

³⁹ KRAUS, Gerlinde: *Christiane Fürstin von der Osten-Sacken*. Stuttgart 2001.

⁴⁰ SENN, Rolf Thomas: *Sophie Charlotte von Preußen*. Weimar 2000.

*Ida Gräfin Hahn-Hahn*⁴¹. *Eine Fürstin unterwegs: Reisetagebücher der Fürstin Pauline zur Lippe; 1799 - 1818.*⁴² nebo *Fürstin Pauline Metternich.*⁴³ Tyto práce představují malý průřez těch, které za posledních několik desetiletí obohatily německou historiografii o díla, týkajících se života aristokratek. Z historiků, kteří se životem šlechtičen a jejich každodennosti věnují, zmiňme Ester Baur, Christa Dieme nebo Helgu Meise aj.⁴⁴

Představení archivních pramenů

Práce se opírá o dva dochované deníky a jedny paměti, které pokrývají část 19. století. Výrazový prostředek, který nás zavede do některých oblastí života hraběnek Gabriely Žerotínové a Emmy von Castella, tvoří v našem případě jazyk užitý v sepsaných pramenech. Jazyková organizace tvořená mohutnou stavbou symbolických znaků, do níž se zapojuje slovní zásoba společně s gramatikou konkrétního jazyka, tvoří svým významem oblasti, které představují různé části reality.⁴⁵

Dnes můžeme pracovat jen s těmi dvěma deníky, které přibližují dobu až po hraběččině svatbě s hrabětem Zdenkem Arnoštem ze Žerotína, s nímž odešla do

---

⁴¹ OBEREMBT, Gert: *Ida Gräfin Hahn-Hahn*. Bochum 1980 (nepublikovaná disertační práce).

⁴² Zur LIPPE, Pauline – NIEBUHR, Herman (eds.): *Eine Fürstin unterwegs : Reisetagebücher der Fürstin Pauline zur Lippe; 1799–1818*. Detmold 1990.

⁴³ WASSILKO, Theofila: *Fürstin Pauline Metternich*. München – Oldenbourg, 1959.

⁴⁴ DIEML, Christa: *Adelige Frauen im bürgerlichen Jahrhundert. Hofdamen, Stiftsdamen, Salondamen 1800–1870*. Frankfurt am Main 1998.; MEISE, Helga: *Die Tagebücher der Landgräfinnen Sophia Eleonora und Elisabeth Dorothea von Hessen-Darmstadt. Höfische Ego-Dokumente des 17. Jahrhunderts zwischen Selbstvergewisserung und Selbstreflexion*. In.: HEUSER, Magdalene: *Autibiographien von Frauen. Beiträge zu Iber Geschichte*. Tübingen 1996, s. 49 –70.

⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena: „ *A ty se ptáš, knížko má ...* “.

Valašského Meziříčí, kde společně trávili první roky manželství⁴⁶ a do rodového sídla Žerotínů v Bludově se přestěhovali až později. Ačkoli informaci o existenci předchozích deníků nelze potvrdit, lze předpokládat, že také mladá šlechtična Almásky s psaním začala již v mladistvém věku, protože deníky představují „smysluplnou aktivitu“ většiny mladých aristokratek, která měla své trvání většinou jen do okamžiku „zásnub, svatby nebo narození prvního dítěte“⁴⁷

První deník⁴⁸ začíná zápisem z 5. října 1838 a je veden velmi sporadicky, protože na 22 foliích pokrývá záznamy z let 1838, 1841 a 1852. Evidentně ale není úplný a hned při prvním pohledu jsou patrné vyřezané strany. Hraběnce Gabriele sloužil většinou jako cestovní zápisník a paralelně s ním si hraběnka vedla také další, tentokrát osobní deník, který dostala hraběnka Gabriela jako dárek od svého manžela.⁴⁹ Zachycuje období listopadu 1848 - květen 1853 a svým způsobem můžeme navzdory delším či kratším přestávkám mluvit o jisté pravidelnosti. Také v něm se mimo klasické denní zápisy objevují záznamy ze zahraničních cest po severní Itálii, Švýcarsku nebo po německých zemích. Rozdíl mezi cestovním a osobním deníkem se mnohdy stíral, což bylo u osobních deníků poměrně časté.

Zajímavostí na hraběncině druhém deníku je ale skutečnost, že jí často sloužil jako kopiář příchozí korespondence. O důvodech svého počínání se hraběnka nezmiňuje a žádný z dopisů, které hraběnka obdržela se ani v archivním fondu nenalézají a víme o nich právě jenom díky jejím opisům uchovaným v deníku

---

⁴⁶ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *Biografický slovník Slezska a Severní Moravy*. Nová řada, sešit 10. (22.). Ostrava 2007, 174-175.

⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena: *Ženské deníky jako pramen poznání*. In: MACHAČOVÁ, Jana – MATŘIČEK, Jiří (eds.): *Studie k sociálním dějinám*, sv. 3, 1999, s. 40.

⁴⁸ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZA v Opavě, pobočka Olomouc), fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov (dále jen RAŽ – Bludov), kniha č. 86, inv. č. 478, *Tagebuch der Frau Gabriele Gräfin Zierotin-Almasy*, 1838.

⁴⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, *Tagebuch der Frau Gabriele Gräfin Zierotin-Almasy*, f. 1. „Der gute Zdenko brachte mir das Buch mit, daß ich eins wünschte.“

opatřeným kovovým zámekem. Lze se pravděpodobně domnívat, že se ztratily nebo je hraběnka sama zničila z opatrnosti, o jejichž důvodech nevíme. Kolikrát zmiňuje autora jen počátečním písmenem, což značně komplikuje identifikaci jednotlivých pisatelů, nebo v některých případech nejmenuje vůbec. Většinou začínají oblíbeným oslovením „nejdražší, nejmilejší přítelkyně“, ale objevují se i takové, které nesou oslovení „nejmilejší Iréne“. Pravděpodobně z důvodu anonymity a jisté diskrétnosti sloužilo toto jméno jako pseudonym pro samotnou Gabrielu. Poukazují na to některé korektury v prepisech, kdy u zaškrtnutých jmen lze dešifrovat původní znění jména „Gabrielle“.⁵⁰

Zmiňované deníky jsou obsahově výjimečné, protože nabízejí hraběčin pohled na události revolučního dění v letech 1848 a 1849, díky nimž lze pozorovat hraběčinu pozici v síti rodinných a společenských vazeb. Dále zachycují její rozpoložení v souvislosti politických událostí a nabízejí nahlédnutí do privátního života rodiny Žerotínů na moravském panství.

Dalším důležitým pramenem, který nám představuje osobnost hraběnky Gabriely Žerotínové, jsou rukopisné paměti její dcery Emmy von Castella sepsané roku 1915.⁵¹ Důvodem k sepsání retrospektivních vzpomínek na matku, byla především touha, jak sama hraběnka Emma v memoárech uvádí, „zanechat na sklonku svého života pár vděčných slov a vzpomínek“⁵² na svou „milovanou matku“ a odsunout myšlenky na skutečnost, že se také ona sama nyní nachází „v posledních

---

⁵⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, f. 44. Původní jméno „Gabriela“ bylo v textu dopisu přeškrtnuto slovem „Aleluja“ a přepsáno jiným inkoustem na jméno Iréne. V některých je pak zaškrtnuté také jméno Bludova a zůstávají ponechána jen první dvě písmena.

⁵¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ – Bludov, kniha č. 96., inv. č. 534. *Erinnerungen an das Leben u[nd] Wirken meiner Mutter Gabrielle G[rä]fin Zierotin geb[oren] Almasy von Zsady u[nd] Török Sz[en]t Miklos Ihrem teuren Andenken gewidmet von Ihrer 4 ältesten Tochter Emma von Castella geb[oren] G[rä]fin Zierotin.*

⁵² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ – Bludov, kniha č. 96., inv. č. 534, f. 5. „... ein paar Worte dankbarer Erinnerung zu widmen ...“

letech života⁵³ , ačkoli se její život v roce zdaleka konci neblížil.⁵⁴ Rukopis memoárů tvoří jakoby jeden kontinuální zápis, táhnoucí se celou knihou, bez jakýchkoliv kapitol a odstavců, jehož části lze rozlišovat snad jen podle barvy použitého inkoustu.⁵⁵ Šlechtična představuje jejich život na rodovém sídle na zámku v Bludově, a zaměřuje se především na život matky Gabriely, ačkoli témata jejich pamětí jsou mnohem pestřejší a neopomínají i zajímavosti života na zámku. Svou pozornost věnuje nejen životním událostem a mezníkům Gabrielina života, o kterých se její matka ve svých denících nezmiňuje, ale všímá si také příbuzných, přátel, zámeckého personálu a politických událostí, které poznamenaly život rodiny Žerotínů především díky aktivitám strýce Paula Almáasy. Své vzpomínání obohacuje o drobné, nápadité a někdy snad pro badatele úsměvné detaily ze života rodiny, které se mezi politickými a vážnými životními tématy krásně vyjímají.⁵⁶ U hraběččiných memoárů jsem se v citacích snažila držet původního číslování.

Všechny tyto tři rukopisné prameny později obohatili žerotínský rodinný archiv. Jsou psány kurzívou německého novogotického písma, známého v našem prostředí spíše pod názvem kurent. Text je v němčině, ale v denících hraběnky Gabriely se objevují některé poznámky ve francouzštině. Pro hraběnku Castella byla němčina pravděpodobně rodným jazykem na rozdíl od hraběnky Žerotínové, která sice němčinu používá velmi zdatně, ale objevují se gramatické chyby.⁵⁷

Dalšími archivními materiály, které jsem v průběhu zpracování diplomové práce postupně využila, jsou především úřední dokumenty členů rodiny Žerotínů.

---

⁵³ Tamtéž. „... den[n] ich stehe an der Schwelle meines Toden Lebensjahr.“

⁵⁴ Hraběnka Emma v. Castella zemřela 13. 10. 1931 v rodném Bludově. Viz Almanach českých šlechtických rodů. Martin 2001, s. 481. s.

⁵⁵ Střídá se hned několik barev.

⁵⁶ Jakými bylo třeba získání bronzová medaile pro bludovský rybíz a angrešt na veletrhu ve Filadelfii roku 1876. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534.

⁵⁷ Především jsou patrné chyby ve slovosledu některých vedlejších vět.

V první řadě se jednalo o rodné, oddací či úmrtní listy, nebo o písemnosti dokládající šlechtický původ, potvrzující různá práva či řešily majetkové záležitosti členů rodiny. Především bych upozornila na dopisy psané hraběnkou Gabrielou, o nichž jsem se původně na základě inventáře domnívala, že se žádné nedochovaly. Většinou jsou pomíchané s ostatními dokumenty a jednotlivé stránky na sebe mnohokrát ani nenavazují, takže se ve většině případů nezachovalo jejich celé původní znění, a proto se musíme smířit alespoň s jejich torzovitými útržky. Jiným cenným archivním pramenem byla také poslední vůle hraběnky Žerotínové, protože byla založená mezi akty týkajícími se projednávání pozůstalostí po zemřelých Františku Josefovi a Zdenku Arnoštovi z Žerotína.

Celkově se v archivním fondu Rodinný archiv Žerotínů – Bludov nachází také jiné badatelsky zajímavé písemnosti, které nastiňují osud rodiny jako celku, nebo nabízejí pohled na život konkrétních členů, kteří na nás promlouvají ze starých fotografií, dopisů, čestných diplomů nebo dalších dochovaných deníků. Dochovaný inventář s původním vybavením zámku v Bludově pak už jen může dokreslit celkové vnímání dobového každodenního života, který se v době života hraběnky Žerotínové a její rodiny v prostorách zámku odehrával.

1. Charakteristika deníků, memoárů a jejich rozdíly

Oba dva typy těchto historických pramenů patří mezi dokumenty osobní povahy, které se často objevují pod označením ego-dokumenty. A také oba typy těchto archivních pramenů pracují s lidskou pamětí a se způsobem zaznamenávání proběhlých událostí z pohledu jedince. Lidské zapomínání vnáší do lidského rozpomínání se jistou diskontinuitu.⁵⁸ Vztah mezi proběhlou událostí a jejím přítomným uvědoměním tvoří jistou souvislost, pospolitost, bez níž by nebyla paměť, která „představuje most mezi minulostí a přítomností“.⁵⁹ Na osobních denících a pamětech pozorujeme události, které se z nějakého důvodu do paměti uložily, nebo myšlenky, jež se v určité návaznosti vkrádaly při psaní pisatelkám na mysl. Minulost prostupuje přítomnost, a pokud není impulzem návratu k minulému vlastní vůle, nabízí se „nějaký jiný vysvětlovací mechanismus“⁶⁰, který může zpřítomnění konkrétní události vysvětlit,⁶¹ protože tento mechanismus je náchylný na sociální prostředí.⁶² Lidé podle něj dávají smysl své minulosti.⁶³

Deník

Krásnou charakteristiku deníku nám již v roce 1865 představil neznámý autor příručky „Co jest denník vůbec, učitelský zvláště a jaký prospěch z řádného vedení

---

⁵⁸ TESKOVÁ, Alena: *Paměť, zapomínání a časová diskontinuita (o minulosti, která se nedá vyprávět)*. In.: POLIAKOVÁ, Martina – RAŠKA, Jakub – SMYČKA, Václav (eds.): *Uzel na kapesníku: vzpomínka a narativní konstrukce dějin*. Praha 2014, s. 18

⁵⁹ Tamtéž, s. 20.

⁶⁰ Tamtéž, s. 34.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Mýtus šlechty u nás a v nás*, s. 29.

⁶³ Tamtéž, s. 39.

denníku pro učitele vyplývá? Škola a život“ v níž píše: „Denník jest kniha, do které zaznamenáme vůbec vše, co myslíme, cítíme, konáme; tam ukládáme své i cizí úsudky a zkušenosti, jakož i všechny dobré zásady; abychom dle nich se řídíce, stávali se vždy v pravém slova smyslu vzdělanějšími, dokonalejšími...“⁶⁴

Touha zaznamenat prožívané události není typickou jen pro naši generaci formou fotoalb či v dnešní době moderních sociálních sítí, ale byla typická i pro ty, kteří žili dávno před námi. Využili ale jen těch možností, které jim stav vědy, vývoje společnosti a úroveň vzdělání dovolily.

V námi zkoumaném období se deník dostal z aristokratických kruhů také k buržoazii, která si v této době přivykala některým aristokratickým výsadám, a s rozšiřujícím se vzděláním tak bylo možné vést deník i v nižších vrstvách společnosti.

Dnešní jazykovědci jej chápou jako „chronologicky řazené, zpravidla datované osobní záznamy, pořizované v krátkých intervalech a bez časového odstupu.“⁶⁵ Dále je deník charakteristický svou bezprostředností záznamu a autentičností vlastního sebevyjádření.⁶⁶ Tyto základní vlastnosti deníků jako literárního žánru nám dohromady dávají vysvětlení, že se jedná o jakýsi časověbný text plný „časových údajů, myšlenek, nápadů, námětů a citátů“.⁶⁷

Tématem je prožívaná, v našem případě spisovatelčina, realita. I když se může mluvit i o jiných osobách, zůstává objektem bádání stále pisatelka sama. Deník je většinou charakteristický svými útržkovitými výpověďmi, které na sebe

---

⁶⁴ Citováno z: LENDEROVÁ, Milena: „*A ptáš se knížko má...*“ s. 15.

⁶⁵ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 98.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

ne vždy musejí nutně navazovat. Spíše se skládá z „chronologicky určitelných fragmentů“⁶⁸ a často sloužil jako podklad pro sepsání pozdějších pamětí.⁶⁹

Ačkoli má deník v dnešním pojetí spíše soukromou povahu, používal se v minulosti především ve šlechtických rodinách jako výchovný prostředek sebezpytování, utříbení myšlenek⁷⁰, procvičení jazyka a vytříbení vyjadřovacích schopností,⁷¹ takže lze předpokládat, že mladší autor mnohdy počítal s potencionálním čtenářem v podobě guvernanky nebo vychovatele.

Paměti

Když si přečteme encyklopedickou definici pamětí, nebo také cizím výrazem memoárů, je hned patrná podobnost s deníky: „Vzpomínkové vyprávění, zaměřené především na prostředí a osobnosti, které autor poznal, a na události, jichž byl svědkem.“⁷² Vždyť i paměti vycházejí ze subjektivního pojetí pisatele. Z toho, co prožil a toužil zaznamenat.

Jedním ze základních rozdílů ale zůstává snaha o objektivitu, porozumění ostatním zúčastněným.⁷³ Autor sice používá jistou autocenzuru, ale ta v nějaké formě byla jistě také u autorů deníků. Nejvýraznějším rozdílem mezi oběma žánry je pak časový odstup, který mezi prožitým a zapsaným spočívá.

---

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena: *Dívčí a ženské deníky 19. století*. In: LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha 2002, s. 166.

⁶⁹ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *c. d.* s. 100.

⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena: *Dívčí deníky v 19. století*, s. 166.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *c. d.* s. 436.

⁷³ Tamtéž.

V našem případě ale nalézáme rozdíl ještě jeden, a tím je, že vzpomínky na svůj život zpětně nesepsala hraběnka Gabriela, ale pocházejí z ruky jiné osoby, protože lze rozlišovat také mezi automemoáry a memoáry podle toho, jestli autor líčí vlastní životní příběh nebo život někoho jiného.

2. Gabriela hraběnka ze Žerotína a její příchod do nové rodiny

Hraběnka Gabriela ze Žerotína se narodila 21. dubna 1838 v Uhrách jako dcera Josefa Almáasy de Zsadány a Sophie Berzeviczy de Berzevicze.⁷⁴ V tentýž den byla také pokřtěná jako Gabriela Josepha Ivanna Anna Sophia a za kmotry jí byl Joseph Comes Brunzwick de Korompa a Ivanna Majtdényi de Keseleökeö roz. Bathjany.⁷⁵

Část životního příběhu hraběnky Žerotínové rozené Almáasy ze Zsadány a Török Szent Miklós, který zde představíme a k němuž nám zatím získané dobové prameny dávají podklad, začíná vstupem do manželství s dědicem bludovského panství, hrabětem Zdenkem Arnoštem Ottou ze Žerotína, svobodným pánem z Lilgenau⁷⁶ dne 16. prosince roku 1838 v uherském městě Gyöngyös.⁷⁷ Díky svému původu naplňovala předpoklady urozené manželky⁷⁸ pro člena starobylého moravského rodu Žerotínů.⁷⁹ Rod Žerotínů byl s uherskými šlechtickými rodinami

---

⁷⁴ *Almanach českých šlechtických rodů*, sestavil Vladimír Pouzar, Martin 2001, s. 481.

⁷⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 41, inv. č. 523, f. 60. Křestní list Gabriely Almáasy..

⁷⁶ Tamtéž, f. 58. Rodný list Zdenka Arnošta ze Žerotína.

⁷⁷ Tamtéž, f. 59. Oddací lista Zdenka Arnošta ze Žerotína a Gabriely Almáasy. Také: *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser*, 31, Gotha 1858, s. 903. In: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10428687.html>, [cit. 8.12.2015]

⁷⁸ Urozenost hraběnky Gabriely Almáasy de Zsadány et Török Szent Miklos dokládá také kniha potvrzující šlechtický původ, která byla vyhotovena roku 1837. Obsahuje genealogické tabulky hraběněných předků do čtvrté generace a také se věnuje urozenému původu po ženské linii. Především dokazuje původ hraběněny matky Sophie Berzewitzzy de Berzewitze, a babiček Anny Abaffy a hraběnky Anny Kapy de Kapa Vára. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 7. inv. č. 330, *Potvrzení šlechtického původu Gabriely Almáasy ze Zsadány a Török Szent Miklós*.

⁷⁹ Stáří rodu Žerotínů sídlících na území Moravy se písemně hlásí k roku 1200, jde ale o fálsum ze 14. století. V minulosti se objevily tendence najít společnou rodovou linii s ruskou carskou rodinou a moskevskými knížaty, k nimž svůj původ odkazoval Jan Jáchym, aby tak zvýšil prestiž rodového jména. VICE ŠEFČÍK, Erich – KALLEROVÁ, Milena: *Rodinný archiv Žerotínů – Bludov (1295) 1427–1947*. Inventář. Janovice u Rýmařova 1994. Nebo také ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, mapa č. 1, inv. č. 281, *Genealogický vývoj žerotínského rodu od ruských knížat až k posledním potomkům ze 17. století.*; dále ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, mapa č. 2, inv. č. 282, *Genealogická mapa Žerotínů z 2. pol. 19. století*. V díle Král z Dobré Vody, Vojtěch:

spříznění ještě několikrát, ačkoliv byly v celém 19. století typičtější spíše sňatky rodové šlechty především z příslušné země monarchie. Jako méně časté se jevíly sňatky v tomto období mezi českou a moravskou rodovou šlechtou, podobně jako uzavírání manželství s aristokraty z jiných zemí monarchie, popřípadě z ciziny,⁸⁰ ale důležitější než zeměpisný původ nevěsty byla ale její rodina, kde se přihlíželo „především ke společenskému stavu nevěsty v době před uzavřením sňatku“ než na prostředí, v němž se narodila.⁸¹ Partnerské soužití bylo „spoluurčováno veřejností, hospodářskými a sociálními poměry“⁸², ale v 19. století už rozhodovali rodiče o výběru budoucího partnera s ohledem na city a názor svého potomka.⁸³ Funkce rodiny v 19. století pro společnost a zároveň její význam pro jednotlivce relativizovala ekonomické vlivy a také už kladla postupný zřetel na emocionální stavy, takže již rodinu netvořila jen „pracovní pospolitost s cílem reprodukce“⁸⁴

Ačkoli byla svatba jistě velkým a důležitým mezníkem nejen pro život jedince, ale také významným bodem pevné struktury tehdejší společnosti, hraběnka Gabriela si jej do svého soukromého deníku nezaznamenala.⁸⁵ Musíme se smířit s faktem, že „životní světy pisatelek nejsou nikdy plně poznatelné a popsatelné“, takže nám přes mnohé některé náznaky zůstávají i nadále motivy jejich jednání

Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Prag 1904. autor datuje udělení šlechtického titulu „für Johann v[on] Ž[erotín]“ do roku 1478, kdy byl rod povýšen do panského stavu, roku 1706 byl pak udělen říšský hraběcí stav a v roce 1712 český hraběcí stav. K připojení jména a erbů vymřelého rodu sv. p. von Lilgenau došlo v roce 1740. Více také ŠEFČÍK, Erich – KALLEROVÁ, Milena: c. d. Nebo také: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, fasc. 2, inv. č. 36, *císaře Karla VI. Potvrzuje hraběcí titul.*

⁸⁰ MATĚJČEK, Jiří: *Šlechta v českých zemích v 19. století. (první pokus o přehled).* In: Slezský sborník.98-2000-4, s. 293-294.

⁸¹ MALOŇ, Jiří: *Mesaliance v prostředí rakousko-české historické šlechty v letech 1896-1918.* Olomouc 2005 (nepublikovaná diplomová práce).

⁸² van DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie.* Praha 2002, s. 66.

⁸³ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorffů-Pouilly)* In.: MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří (eds.): *Studie k sociálním dějinám*, 6, 2001, s. 276.

⁸⁴ van DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie.* Praha 2002, s. 66.

⁸⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 86, inv. č. 478. První deník, který svým charakterem můžeme nazvat spíše cestovním, začíná sice událostmi roku 1838, ale několik stran bylo zpětně z deníku vyříznuto.

skryty, nebo nám zbývá snad už jen prostor pro dedukce, podpořené skutečností, že první hraběncin deník pokrývající také část roku 1838 má několik viditelně vyřezaných stran, které chybí hned na jeho začátku. Případně se nemusely předchozí potencionální deníky z nejrůznějších příčin dochovat.

Vztah k rodině a význam rodu patřil neodmyslitelně k aristokratické tradici, ale emocionální náklonnost v příbuzenských vazbách nebyla charakteristická v dějinách aristokracie vždy, protože rodina představovala spíše dobře organizované a racionálně vytvořené uskupení, které bylo díky svému vědomí výlučnosti logicky stmeleno do jakéhosi akceschopného celku, jehož nejdůležitějším úkolem bylo zachování a řízení rodinného majetku, které se měnilo a jak jsme si před chvílí řekli, city byly také i u šlechty 19. století při výběru budoucího partnera to hlavní. Hraběnka Gabriela byla ve své nové rodině přijata vlídně. Její dcera Emma von Castella ve svých vzpomínkách zmiňuje svého dědečka Františka Josefa ze Žerotína, který sice zemřel pár týdnů před jejím narozením, ale o jeho účtě ke Gabriele usuzuje ze závěti, kterou po sobě zanechal a v níž na svou snachu Gabrielu pamatoval.⁸⁶

Vztah Gabriely k manželovi Zdenku Arnoštovi hraběti ze Žerotína

Gabrielin manžel, Zdenek Arnošt hrabě ze Žerotína byl synem Františka Josefa ze Žerotína a svobodné paní Ernestiny Skrbenské, který se narodil 23.

---

⁸⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, f. 15.: „Sein Testament gibt noch Zeugnis von seiner Liebe, u[nd] seiner Wertschätzung meiner ... meiner Mutter.“ František Josef ze Žerotína odkázal Gabriele „Zupfkästchen von Schildkrot, mit Gold und Perlenmutter...“, což byl hrací nástroj z želvího krunýře vykládaný zlatem a perletí. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ – Bludov, kart. č. 21, inv. č. 224, f. 44. *Testament*.

Listopadu 1812 v Brně.⁸⁷ Po studiích v Olomouci a v Brně vstoupil do armády a působil jako důstojník 4. Hulánského pluku v italském Miláně.⁸⁸ Po svatbě z armády vystoupil, ale později byl v revolučních letech 1848/1849 znovu povolán.

Novomanželé na bludovském zámku hned po svatbě nebydleli. Žili z počátku na panství ve Valašském Meziříčí a na zimní měsíce se stěhovali do Brna⁸⁹, čemuž by také odpovídaly místa narození prvních dvou dcer Marietty Ernestiny a Zdeňky Žofie⁹⁰ z celkem osmi dětí, z nichž se sedm dožilo dospělosti. Hraběnka si několikrát posteskla nad manželovým „dobrým srdcem, které je ale neuvěřitelně slabé a dětinské“ a vyčítala mu sklon ke lžím a vychloubání se.⁹¹ Těžce snášela především finanční situaci, která souvisela s jeho dluhy a nechtím k hospodaření na rodovém panství.⁹² To také byl poměrně častý důvod ke Gabrielinu rozčilování se: „... něco jsem od něj očekávala, nevěřím a nedoufám v žádné zlepšení a kvůli dluhům očekávám vyhnání z domu a z panství. Do té doby chci žít ale v klidu. Přejde čas, kdy budu muset žít sama jen o bramborách a děti poslat do služby...“⁹³ V této souvislosti si často stěžovala, že se Zdenko nezmění a nenapraví své peněžní záležitosti.⁹⁴

Do jaké míry mohla hraběnka skutečně svobodně nakládat s rodinnými financemi nelze jednoznačně říci. Hraběnka Žerotínová sice odkoupila od manžela

---

⁸⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 41, inv. č. 523, f. 58, Rodný list Zdenka Arnošta. Pokřtěn byl 24. 11. 1812 v brněnském kostele sv. Jana.

MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 174.

⁸⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 3.

⁹⁰ Marietta Ernestina (* Brno 28. 10. 1839 – † Surianky 5. 5. 1924); Zdeňka Žofie (* Brno 25. 11. 1840 – † Praha 28. 11. 1925).

⁹¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 9. „[Zdenko] ist Herzens gut aber unglaublich schwach u[nd] kindisch....seine zwei Hauptfehl sind eingewurzelten Hang zum Lügen u[nd] Großthun.“

⁹² Tamtéž. „Wenn er [Zdenek] nur Lust an der Landwirtschaft hätte, so wäre vieles leichter.“

⁹³ Tamtéž, f. 34.: „...ich erwartete etwas in etwas von ihm, glaube u[nd] hoffe auf keine Beßerung, ich erwarte durch seine Schulden von Haus u[nd] Hof gejagt zu werden, will aber bis dahin wenigstens in einer eingebildeten Ruhe leben.“

⁹⁴ Tamtéž, f. 49.: „Zdenko ist nicht zu ändern fürchte ich, daher die Geldverhältniße nicht zu ordnen.“

v roce 1863 panství Bludov a Chrovice za sumu 297 000 zl., kdy se patrně jednalo jen o oficiální právní akt,⁹⁵ jímž se snažila rodina chránit rodový majetek před případnými věřiteli, protože Zdenek Arnošt se potýkal s velkými dluhy, které sahaly ještě do časů jeho vojenského angažmá v době jeho mládí.⁹⁶ Podrobnější informace k prodeji a koupi panství nám dochované Gabrieliny deníky nepodávají, ale o netrpělivosti zmiňovaných věřitelů se však zmiňuje na stránkách svým vzpomínek hraběnka Castella. Starosti s finančními potížemi, ať už reálně přítomné v rodině, nebo jako potencionální obava z budoucnosti, doprovázely hraběnku Žerotínovou, jak ještě uvidíme, po celý její život.

Rodina byla pro ženu sice prostor, v němž se mohla probouzet její síla, kde měla hlasovací právo v rodinných záležitostech a to nejen poradní, ale v mnohých směrech také rozhodovací.⁹⁷ Na chodu společné domácnosti se podíleli jak hraběnka Gabriela, která se angažovala především ve vedení domácnosti, tak její manžel Zdenek Arnošt, který měl na starosti zmíněné hospodaření na jejich panství.

Gabriela naplňovala „obraz tehdejšího ženství, jenž se mimo jiné projevoval starostí o domácnost, zázemí“ a vypovídá o „manažerských schopnostech ženy, jako hospodyně“, která se může pochlubit schopností plánovat a dohlížet na aktivity a výdaje.⁹⁸ Ostatně jako dobrou hospodyní ji také vychvaluje několikrát ve svých vzpomínkách dcera Emma.

---

⁹⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 21, inv. č. 224, f. 30–31. Nákup a prodej panství Bludov a Chrovice mezi Zdenkem Arnoštem ze Žerotína a jeho ženou Gabrielou roz. Almásky.

⁹⁶ Tamtéž, kniha č. 96, inv. č. 534, f. 18.: „Es meldeten sich von allen Seiten Gläubiger meines Vaters. Schulden die theilweise aus seiner Milirärzeit stam[m]ten waren zu beträchtlicher Höhe herangewachten.“

⁹⁷ ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 138.

⁹⁸ LENDEROVÁ, Milena: „*A ptáš se, knížko má...*“, s. 82.

Vliv Zdenka Arnošta ze Žerotína na společenské dění a především na obyvatele Bludova po zrušení roboty roku 1848 do určité části klesl, což byla také patrně další příčina finančních problémů, se kterými se rodina potýkala. Jistou míru vlivu si ale rodina udržela a to tím, když se hrabě Zdenek Arnošt stal prvním starostou obce Bludova.⁹⁹

Hraběncin manžel se snažil také poukázat na historický význam svého rodu a svou péčí přispěl k rozšíření zámecké knihovny odkoupením písemností z knihovny hrabat Vrbnů z Hořovic, kteří vlastnili ve svých sbírkách rukopisy významných členů žerotínského rodu.¹⁰⁰

Jak už bylo řečeno, v květnu roku 1849 odešel Zdenek Arnošt opět do armády¹⁰¹, s čímž Gabriela nesouhlasila. Společně s hulánským plukem byl odvelen do Uher, aby pomohl s potlačením revoluce. Hraběnka za svým manželem neodjela, zůstala v Bludově a do deníku si koncem května zapsala poznámku o těžkosti jejich vzájemného odloučení.¹⁰² Po bojích v Uhersku, kde byl v bitvě u Komárna 2. července 1849 těžce zraněn, obdržel za projevenou chrabrost roku 1854 od císaře Františka Josefa I. Řád Železné koruny 3. Třídy.¹⁰³

Zdeněk Arnošt zemřel ve Vídni dne 18. 11. 1887 na zápal plic a byl pochován na vídeňském centrálním hřbitově o tři dny později 24. 11. ¹⁰⁴ Roku 1925

---

⁹⁹ BŘEZINA, Jan: *Paměti obce Bludova*. Vyškov – Bludov 1927, s. 185 In: <http://www.bludov.cz/O-Bludove/Obecni-kronika/Pameti-obce-Bludova/> [cit. 4. 12. 2015].

¹⁰⁰ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 175.

¹⁰¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 31 –32.: „Mein gutter Zdenko ging heute nach reichlicher Überlegung, die ich im ganzen tausend Ursachen wegen nicht Mißbilligen kann, zur Armee.“

¹⁰² Tamtéž, f. 32.: Die Trennung fähllt mir sehr schwer.“

¹⁰³ Tamtéž, f. 31-32.

¹⁰⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 41, inv. č. 523, f. 53. *Úmrtní list*. Bohužel se nepodařilo zjistit o jeho pobytu ve Vídni více podrobností.

byly ale ostatky zemřelého hraběte exhumovány a převezeny do rodinné hrobky v Bludově.¹⁰⁵

Vazba k dětem

Devatenácté století se ohlíží směrem k práci *Emil, čili o výchově* francouzského filozofa a myslitele Jeana-Jacquesa Rousseaua, v němž nabádal k důvěře v „přirozený instinkt matek zahrnovat své děti láskou“¹⁰⁶, čímž nabídl nový „romantický postoj k mateřství“.¹⁰⁷ Tento do značné míry romantický a velmi sentimentální pohled na matku nabídla ve svých sepsaných vzpomínkách také hraběnka Emma von Castella. Počátkem století se těhotenství a mateřství k sobě začaly z oddělených pozic postupně přibližovat¹⁰⁸, ačkoli se tyto pojmy v životě hraběnky Žerotínové patrně ne zcela protnuly, jisté sbližování a naplnění nového ideálu mateřství bylo i v jejích aristokratických kruzích patrné, protože se jedná o dobu, kdy se také v rodinách objevuje citová vazba a pouto mezi rodiči a dětmi je patrnější a „rodina se stala emocionálním místem“¹⁰⁹. V Evropě 19. století bylo mateřství vrcholem života ženy. „Skrze děti se může matka včlenit do rodiny svého manžela.“¹¹⁰ Mateřství byl také způsob k začlenění mezi ostatní ženy. Zaručovalo určité postavení a bylo též chápáno jako jistota do budoucnosti.¹¹¹

---

¹⁰⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 33., inv. č. 477, f. 1. *Převoz ostatků Zdenka Arnošta ze Žerotína.*

¹⁰⁶ ABRAMSOVÁ, Lynn: *c. d.*, s. 103.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 104.

¹⁰⁹ KNAPIKOVÁ, Jana: *Velké a malé světy mladých šlechticů 19. století: sonda do života tří urozených dívek prostřednictvím jejich osobních deníků.* In.: *Časopis Matice moravské*, 133, 2014, č. 1, s. 101.

¹¹⁰ ABRAMSOVÁ, Lynn: *c. d.*, s. 102.

¹¹¹ Tamtéž.

Zajímavostí jsou některé věkové intervaly mezi dětmi hraběnky Gabriely. Z celkem tedy osmi narozených dětí jsou mezi některými z nich časové dostupy v řádech měsíců, což znamená, že Gabriela musela u čtyř z nich otěhotnět v brzké době po porodu. Pojdme si hraběčiny děti krátce představit.

Nejstarší byla dcera Marietta Josefina Ernestina (*Brno 28. 10. 1839, † Šurianky, Slovensko 2. 5. 1924),¹¹² která se později vdala 6. 11. Roku 1862 za Augusta Abbáffy de Nagy-Abáfalva ze slovenské Dolnej Lehoty¹¹³, který byl synem poslance uherského stavovského sněmu Aristida Abbáffy¹¹⁴ a Terezie Berzeviczy de Berzevicze.

Druhorozená byla dcera Zdenka Sophie Franziska (*Brno 25. 11. 1840, † Praha 28. 10. 1923) byla dámou Řádu hvězdového Kříže a působila jako představená Tereziánského ústavu šlechtičen v Praze na Hradčanech, který sloužil především jako výchovný ústav pro mladé šlechtičny. Nikdy se neprovdala.

Třetí dcerou byla Ernestina Josephina Franziska (*Bludov 11.6 1844, † 4. 3. 1898 Olomouc) Také zůstala po celý život svobodná. Žila pohromadě se svou matkou a sestrou Emmou. Aktivně se věnovala se dobročinnosti a byla pokládána za „hlavní humanistku rodiny“.¹¹⁵

Další dcerou byla Emma Franziska Elisabetha (*Bludov 4. 7. 1845, † Bludov 13. 10. 1931), kterou si blíže představíme v jedné z následujících kapitol

Pátým potomkem byl syn Přemyslav (*Bludov 10. 2. 1846, † Veličná, Slovensko 27. 11. 1908) bal dvakrát ženatý. Poprvé s Jolantou Bartakovic

---

¹¹² MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 177.

¹¹³ Tamtéž..

¹¹⁴ *Historie-osobnosti*. In: <http://www.hornalehota.net/historia.htm> [cit. 7.12.2015].

¹¹⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 138.

de Kiss Appony, ale po rozvodu se oženil podruhé, tentokrát s Bertou Pottornyay de Pottornya. V manželství se narodil syn Přemyslav Karel a dcera Marie Berta Zdeňka. Před druhým sňatkem přestoupil na kalvínskou víru a usadil se v Uhrách a později na Slovensku. Kvůli konverzi k protestantství byl otcem Zdenkem Arnoštem vyděděn a dědicem statků se stal Přemkův mladší bratr Karel Emanuel.¹¹⁶

Dcera Aloisie Ernestina (*Bludov 14.3 1849, † Bludov 2.6 1846)¹¹⁷

Karel Emanuel (*Bludov 14.8. 1850, † Bludov 26.12. 1934) Po absolvování studia práv na univerzitě ve Vídni v roce 1875 si vybral politickou kariéru a po volbách v roce 1884 se stal poslancem v I. Kurii Moravského zemského sněmu.¹¹⁸ Když se syn stal čtyři roky po její smrti roku 1900 moravským místodržícím¹¹⁹, matka Gabriela se rozhodla jej v kariéře ve státní službě nepodporovat a hraběnka Castella pak toto rozhodnutí označila za „maminčinu mýlku“, ale bohužel bližší informace o její motivaci v podstatě nevíme. Hraběnka Castella snad z úcty k zesnulé mamince jen mimoděk podotkla, že „maminka neměla tak docela pravdu”.¹²⁰ Oženil se ve 47 letech ve Vídni se svou neteří Zdeňkou Podstatskou z Prusinovic a Thonsern a měly spolu tři dcery Markétu, Gabrielu a Helenu.¹²¹

Posledním Gabrieliným dítětem je dcera Gabriela Emma (*Bludov 27.4.1853, † Litenčice 14. 1. 1914)¹²² Do manželství vstoupila s Theodorem svobodným pánem

---

¹¹⁶ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 175 –176.

¹¹⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv.č. 7804, sig. Šu II 6, Římskokatolická fara Bludov, matrika narozených, zemřelých, oddaných 1826 –1860.

¹¹⁸ MALÍŘ, Jiří a kol. *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno 2012, s. 818.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, s. 131. Kromě jiných veřejných funkcí, které hrabě Karel Emanuel ve veřejném životě zastával, jako třeba prezident c. k. moravské zemské školní rady aj., byl také držitelem Řádu Železné koruny I. třídy a od roku 1912 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny říšské rady. Více MALÍŘ, Jiří a kol.: *c. d.*, s. 817 – 818.

¹²¹ *Almanach českých šlechtických rodů*. Martin 2001, s. 483.

¹²² MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 177.

Podstatským z Prusinovic a Thonsern s nímž měla celkem pět dětí, mezi nimi dceru Zdeňku¹²³, a syna Maximiliana Aloise.¹²⁴

Snad nejpozoruhodnější je narození syna Přemyslava, který se narodil 10. 2. 1846, tedy jen necelých osm měsíců po své sestře hraběnce Emmě, jenž se narodil evidentně předčasně. S přispěním poznatků moderní medicíny pak lze poukázat na předpokládanou existenci kojné, která se o děti v jejich prvních měsících pravděpodobně starala.¹²⁵ Hraběnka Žerotínová zastupuje v tomto směru většinu urozených žen své doby, ačkoli se některé z nich ve světle Rousseauovských myšlenek rozhodly své děti přece jen kojit osobně. Vidíme tak určitý vzorec chování, respektive jeho „ustálené a osvědčené způsoby“, jež tvoří jistá pravidla a základ v aristokratické společnosti.¹²⁶

Většina zaznamenaných poznámek týkajících se narození Gabrieliných dětí začíná v denících velmi podobně a prakticky se jedná jen o informativní zápis, v němž hraběnka narození pouze jednou větou konstatuje. V kontextu jiných rozepisovaných událostí působí velmi stroze a jakoby mimoděk. V zápise informujícím o narození Karla Emanuela si zaznamenala: „13. srpna nám nebe darovalo druhého chlapce...“, který dostal slavné rodové jméno Karel.¹²⁷ O sedmnáct měsíců dříve si 25. března 1849, s jedenáctidenním zpožděním zapsala:

---

¹²³ Pudoucí manželka Karla Emanuela.

¹²⁴ *Almanach českých šlechtických rodů*. Martin 2001, s.

¹²⁵ Nutné zdůraznit, že kojení není považované za stoprocentní antikoncepci, přesto ale může početí za některých podmínek zabránit. Více ROB, Lukáš (ed.): *Gynekologie*. 2. vydání, Praha 2008, s. 118. Diskuze o tom kdo má dítě kojit, se vedla již od konce 18. století, ale není pochybností, že mnoho aristokratek využívaly služeb kojných po celé 19. století. Více o tom LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století* (dále jen *Radostné dětství?*). Praha 2006, s. 109-121.

¹²⁶ MACHAČOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jiří: *Vzory chování*, s. 400.

¹²⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 85.: „Am 13 August 1850 schenkte uns der Himmel einen zweiten Knaben, der einem berühmten ... zu ehren Carl heißt.“

„14. března se nám narodilo malé zdravé děvčátko.“¹²⁸. Druhým dechem v pokračující větě věnuje již pozornost manželským problémům.¹²⁹

Vztah rodičů a dětí byl v době dětství ve šlechtické rodině v podstatě odprošen od případných silných negativních reakcí na zákazy nebo napomenutí, protože výchova aristokratických potomků byla svěřena do rukou guvernantek či vychovatelek. Vazba mezi matkou a dítětem zvláště ve šlechtických kruzích nebyla tak bezprostřední, protože se mu v prvních měsících života věnovala jiná žena, nejčastěji kojná a chůva.¹³⁰ Proto byly také v době 19. století vztahy mezi dětmi a rodiči postaveny spíše na rovině autoritativního, ale zároveň velmi uctivého jednání.¹³¹ Můžeme být svědky představy modelu milující matky a „přetrvávajícího povědomí o pokorné úctě dětí k dospělým“¹³², bez ohledu na věk. Nejinak tomu bylo také v rodině Gabriely ze Žerotína.

Ačkoli se stále zachovávala formální rovina,¹³³ „měly především dcery ke svým matkám blíže a vztah k nim byl zpravidla důvěrnější.“¹³⁴ Můžeme dodat, že této myšlence nahrává v případě hraběnek Gabriely a Emmy hlavně v pozdějším věku skutečnost, že obě dámy také v dospělosti společně strávily velký kus života, a tento jejich vzájemný vztah byl jistě jedním z mnoha zdrojů formování jejich postojů, názorů a identity. Každopádně představoval větší počet dcer pro rodiny také ekonomický problém v podobě budoucího věna, aby sňatek odpovídal

---

¹²⁸ Tamtéž, f. 17 r.: „...den 14. März genas ich eines gesunden kleinen Mädchen“

¹²⁹ Tamtéž. Hraběnka se dále zmiňuje o nepříjemném chování manžela Zdenka. Ve svém zápise z 25. března zaznamenala: „... Z[denek] empfindet es recht unliebsam u[nd] hart. So manche harte Äußerung die Zeit über, that mir sehr weh; u[nd] liebte mich sein gutes Herz vermissen.“

¹³⁰ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostné dětství?*, s. 152.

¹³¹ LENDEROVÁ, Milena: *Emoce v rodině*. In: LENDEROVÁ, Milena — JIRÁNEK, TOMÁŠ — MACKOVÁ, Marie: *Dějiny české každodennosti*. Praha 2009, s. 164..

¹³² KNAPIKOVÁ, Jana: *c. d.* s. 101.

¹³³ ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Mýtus šlechty u nás a v nás*, s. 91.

¹³⁴ LENDEROVÁ, Milena: *Od kolébky k pubertě*. In: LENDEROVÁ, Milena-JIRÁNEK, Tomáš-MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 185.

společenskému postavení. Možná proto se oženili oba synové, ale z pěti dcer se provdaly jen tři, a to se hraběnka Emma von Castella vdávala v pokročilém věku, kdy jí bylo téměř 50 let.

Hraběnka Gabriela psala do deníku o svých dětech nejčastěji v souvislosti se starostmi o jejich zdraví a budoucnost. Proto najdeme také zmínky o nemocech, s nimiž se její potomci potýkali. Také Zdenek Arnošt nabádal v korespondenci svou ženu Gabrielu, aby dohlížela na zdraví jejich dětí, aby dávala pozor třeba na Mariettiny oči, protože se domníval, že zdělila problémy po své babičce.¹³⁵ Trápil se pro její zdraví, obdivoval její odvalu a klid¹³⁶ a zároveň žasl nad její krásou: „Je každým dnem krásnější a rozvíjí se den ode dne k lepšímu.“¹³⁷

Když byly děti nemocné, měla o ně Gabriela v těchto chvílích obavy a strach, které jsou z jejich zápisů evidentně patrné. Jakou úlevou pak pro hraběnku Gabrielu jako mladou matku bylo, když viděla děti po dlouhé nemoci na nohách, jako v případě sotva pětileté dcery: „Dnes se Ernestina poprvé postavila, Bože dej jí své požehnání.“¹³⁸

Takto ale nekončily všechny nemoci malých dětí a bohužel i do života hraběnciných potomků zasáhla smrt. Smutný úryvek o nemoci dcery Aloisie má ještě smutnější pokračování, v němž se čtenář z tohoto zoufalého, psaného výkřiku dozví o boji jejího dítěte se smrtí, v němž by raději dala za oběť svůj vlastní život.¹³⁹ Jde o důkaz lásky k milovanému dítěti, které den před deníkovým zápisem, tedy

---

¹³⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 116.: „Geben Sie Acht auf Mariette Augen; sie hat vielleicht die Schwäche derselben von der Großmutter geerbt.“

¹³⁶ Tamtéž, f. 117. „Zum Glück ist sie bis jetzt sehr gut müthig und sehr ruhig.“

¹³⁷ Tamtéž. „Sie wird täglich schöner und entwickelt sich von Tag zu Tag zu ihrem Vorteil.“

¹³⁸ Tamtéž, f. 19. „Heute steht Ernestine das erste mal auf, Gott gebe seine Segen.“

¹³⁹ Tamtéž, f. 32 v. „...Das arme Kind kämpfte unter den ...grässelichsten ...mit dem Tode! Möge es ein anderes opfer von mir fordere, lieber mich selbst nehmen, dankbar würde ich ihn dafür sein.“

2. června 1849, zemřelo na zápal plic.¹⁴⁰ Právě ve spojení s úmrtím dítěte je pak u Gabriely velmi častá zmínka o zkoušce: „Nebe mě v tomto roce těžce zkouší; nejprve sešle nemoc skoro na všechny moje děti, pak nebezpečí války na všechny, které miluji na válečném dějišti v mé otcovské zemi.“¹⁴¹

Antonio Damasio poukazuje na lidi, kteří dokáží o svých pocitech podat zprávu, protože „popisují tyto reakce jako bolestné nebo strastné, jako odměnu nebo trest“¹⁴². Jako právě Gabriela považuje smrt dcery Aloisie Ernestiny za trest, můžeme tuto reakci chápat jako neracionální přesvědčení a postoj k situaci, v níž se cítí provinile a za toto neštěstí zodpovědná,¹⁴³ ačkoli ona sama nic „neprovedla“. Zdraví dítěte záleželo na Bohu,¹⁴⁴ který také rozhodoval o jeho životě. Tak se k tomu také přistupovalo. Žal byl ostatně „jednou z prvních oblastí emoční zkušenosti, se kterou se potýkala psychoanalýza“ a Z. Freud jej spojoval „v důsledku hluboké ztráty“ s melancholií, kterou z dnešního pohledu nazýváme depresí.¹⁴⁵ Žal a bolest pojí na stránkách deníků podobné situace a podobná vyjádření. Dnešní chápání slova bolest (jako příklad A. Jirásek: „nepříjemný pocit, vzbuzený zevním násilím nebo poruchou anatomické a fyziologické povahy tkání a ústrojů.“¹⁴⁶), neodpovídá tehdejšímu vnímání, jež bychom dnes nazvaly spíše smutkem nebo žalem, charakteristickým

---

¹⁴⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7804, sig. Šu II 6, Římskokatolická fara Bludov, matrika narozených, oddaných, zemřelých 1826 – 1860, f. 456.

¹⁴¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 32. Am 3. Juni. Der Himmel prüft mich dieses Jahr schwer; erst schickte er mir die Krankheit beinahe aller Kinder, dann die Kriegsgefahr aller die ich liebe auf dem Kriegsschauplatz meines Vaterlands.“

¹⁴² DAMASIO, Antonio: *c. d.*, s. 42.

¹⁴³ ROLLO, Vlastimil: *Emocionalita a racionalita aneb jak ďábel na svět přišel*. Praha 1993, s. 21. Autor ve své práci uvádí tento způsob myšlení jako jeden z archaických mechanismů.

¹⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostn dětství?*, s. 42.

¹⁴⁵ BOROSSA, Julia a kol.: *c. d.*, s. 55

¹⁴⁶ NAKONEČNÝ, Milan: *Emoce*. Praha 2012, s. 297.

svým stavem rezignace prolínajícím se se zoufalstvím a vzdorem, popřípadě dalšími pocity.¹⁴⁷

Strach o děti měl podobu také v pokročilejším věku hraběnky Žerotínové a to především kvůli finančnímu zajištění neprovdaných dcer. Nejen, že se o nich často zmiňuje na stránkách deníků, ale v dochované korespondenci zaslané jejímu synovi Karlu Emanuelovi je snad ve většině z nich zmínka o penězích v souvislosti právě s budoucností jejich dcer hraběnek Emmy a Ernestiny.¹⁴⁸ Gabriela přichází neustále s nápady, kde budou její dcery bydlet a klade mu na srdce, že se o ně musí patřičně postarat. Zvláště tato korespondence a některé zápisy poukazují na skutečnost, že hraběnka do finanční situace rodiny viděla velmi dobře také po smrti svého manžela Zdenka Arnošta, kdy správu a tedy i odpovědnost nad panstvím převzal zcela Karel Emanuel, neměla tedy velkou pravomoc do nich sama výrazněji zasahovat.

Tato obava je pak postihnuta také v hraběničíně poslední vůli, kdy byla v tomto směru hraběničína závěť jakýmsi vyústěním dlouhotrvajících starostí o budoucnost neprovdané dcery Ernestiny. Neprovdané šlechtičny dostávaly často rentu a měl se o ně postarat ženatý bratr, jako v případě rodiny hrabat ze Žerotína, nebo vdaná sestra. Karel Emanuel, který byl hlavním dědicem většiny majetku, měl po smrti hraběnky Gabriely vyplatit každému sourozenci částku 10 000 Zlatých. Co se ale právě hraběnky Ernestiny týče, měla v případě, že by zůstala v době hraběničiny smrti stále neprovdána, obdržet ke zmíněným 10 000 tentýž obnos ještě jednou.¹⁴⁹ Zajímavostí zůstává, že však v této věci neměla obavy o svou dceru

---

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 329.

¹⁴⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 37, inv. č. 498, f. 76. Dopis Gabriely z 24. ledna 1885 synu Karlovi, v němž se zmiňuje o závěti. Také píše o obavě z toho, kde budou dcery po její smrti bydlet.

¹⁴⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 21, inv. č. 224, f. 26. *Poslední vůle Gabriely ze Žerotína*.

Zdenku, která se také neprovdala a žila v Praze.¹⁵⁰ Svým dvěma dcerám Ernestině a Emmě, s nimiž odkázala být v Olomouci.¹⁵¹

V pokročilejším věku se se svými dcerami Ernestinou a Emmou odstěhovala do Olomouce. Proč si k pobytu vybrali zrovna hanáckou metropoli, vysvětluje hraběnka Castella silnými rodinnými pouty mezi jednotlivými členy rodiny. Strategická poloha uprostřed cesty mezi Bludovem a Litenčicemi, kam se po sňatku s Theodorem svobodným pánem Podstatským z Prusinovic a Thonsernu odstěhovala nejmladší dcera hraběnky Gabriely, dcera Gabriela Emma ze Žerotína, znamenala pro hraběnku Žerotínovou podobnou vzdálenost na obě strany¹⁵² a mohla navštěvovat obě rodiny svých dětí, které žily na Moravě, protože další provdaná dcera Marietta Ernestina žila po svatbě se svou rodinou na Slovensku a syn Přemyslav se po sňatku usadil v Uhrách.¹⁵³

---

¹⁵⁰ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 177.

¹⁵¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 21, inv. č. 224, f. 27. Poslední vůle Gabriely ze Žerotína.

¹⁵² Tamtéž, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 135.

¹⁵³ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 175–177.

3. Vzdělání a výchova

Na výchově jedince se během jeho života podílelo několik aspektů, které působily také celkově na společnost napříč vrstvami a měly na něj patřičný vliv. Jedná se především o církev a v ní fungující svátosti (především zpověď), dále zde byl stát se školou a soudy, a v neposlední řadě rodina.¹⁵⁴ V následující části se zaměříme na třetí jmenovanou složku výchovy jedince, která byla v podstatě tou první, se kterou dítě přicházelo do osobního kontaktu.

Do jaké míry byl v té době pro šlechtické rodiny charakteristický a naopak, které jeho prvky byly typické spíše v rodině Žerotinových? Rodina byla pro děti prvním místem k „socializaci, získání vzdělání a k přípravě na život“, kde se mimo jiné „realizovaly výchovné cíle“¹⁵⁵, které byly v našem případě u rodiny hrabat ze Žerotína, jako u ostatních šlechtických rodin, spojeny s pokračováním rodu nebo předáváním symbolického kapitálu. Vodítkem k pochopení rodičovské vazby by nám mohlo poskytnout nahlédnutí do systému vzdělávání v rodině Žerotínů, kterému je věnována patřičná pozornost. Ta se projevila mimochodem také tím, že některé vyučované předměty vzala pod svou záštitu samotná hraběnka Gabriela. Především kladla velký důraz na literární vkus svých dětí a jejich rozhledu ve světové klasické literatuře, protože právě tuto oblast vyučovala své děti ona sama.¹⁵⁶ Svou pozicí v rodině a ve výchově potvrzovala roli matky jako té, která předává dětem odkaz

---

¹⁵⁴ van DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie*, s. 69.

¹⁵⁵ ¹⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena: *Od kolébky k pubertě..* In: LENDEROVÁ, Milen – JIRÁNEK, TOMÁŠ – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha 2009, s. 180.

¹⁵⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 48.

předků,¹⁵⁷ ačkoli se na ní z velké části podílela spíše organizačně, tak v tomto případě přispěla také svým osobním přičiněním.

Pravděpodobně tímto uchopením výchovy svých dětí do vlastních rukou prokázala jako šlechtična jistou dávku extravagantnosti. Sice se ve šlechtickém prostředí objevovaly matky, které učily své dcery náboženství, hudbě nebo také kreslení, ale v podstatě se jednalo o výjimky. Hraběnka Emma vyzdvihuje tuto matčinu angažovanost na poli jejich vzdělávání ve svých pamětech poznámkou, že jejich matka touto snahou projevila ke svým dětem velikou laskavost, protože jim tímto „obětovala veliký kus svého času“.¹⁵⁸

Ve vzdělávání měl svou nezastupitelnou roli také manžel a otec hraběněných dětí, ale ve vyučovaných předmětech se osobně neangažoval. Manželé Žerotínovi diskutovali o výchově svých dětí v době Zdenkova působení v Itálii také v korespondenci,¹⁵⁹ v níž zmiňují především náboženskou výchovu dcer, kterou vnímají oba za jednu z nejdůležitějších položek ve výchově.¹⁶⁰ Jakými způsoby dával Zdenek najevo svou otcovskou lásku svým potomkům najevo, nelze z deníku v této chvíli dostatečně vyhodnotit. O děti projevoval zájem a v několika dopisech vybízí Gabrielu, aby mu o nich něco napsala. Když byl hrabě Žerotín v Bludově nepřítomen, projevoval starost o své potomky nejen v oblasti vzdělávání

Hraběnka Castella ve svých pamětech věnuje celkem velký prostor osobám, které měly nejen její vzdělání, ale i výchovu všech dalších sourozenců na starosti. Členové šlechtických rodin se dokázali pohybovat „v pestrém kosmopolitním

---

¹⁵⁷ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Mýtus šlechty u nás a v nás*, s. 92.

¹⁵⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 48.

¹⁵⁹ Hraběnka Gabriela si některé manželovy dopisy opsala do deníku. Sice jej tam jako autora nejmenuje, ale z kontextu je patrné, že jsou skutečně od něj.

¹⁶⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 116. „Recht haben Sie den Mädchen eine recht religiöse Erziehung geben zu wollen.“

prostředí evropské nobility, kde kultivovaný životní styl platil více než národní vědomí.¹⁶¹ To samé platilo bez výjimky také v rodině Žerotínů na zámku v Bludově, kde rodiče zaměstnávali učitelský personál, který zajišťoval mimo jiné právě výuku jazyků. Kromě německy hovořící guvernanky slečny Frühholzové,¹⁶² zajišťovala výuku francouzského jazyka rodilá mluvčí „mademoiselle Capponey“.¹⁶³ Jazyková výbava byla u šlechtických rodin v rámci vzdělání samozřejmě vzdělání dětí a jejich rodičů v oblasti cizích řeží mělo několik různých odchylek a odlišností. Uvedme snad jen, že ke vzdělání hraběnky Gabriely ve své době nepatřila na rozdíl od výuky jejich dětí angličtina.¹⁶⁴

Za vzdělání v oblasti hudby nesl odpovědnost klavírní mistr pan Wohrwath, o jehož oblíbenosti svědčí několikrát Emmou téměř laskavě zdůrazňované „náš oblíbený“.¹⁶⁵ Velkou radost měla z přítomnosti učitele klavíru také hraběnka Gabriela: „Od začátku října mám za dobu, co 35 let žiji, první osobní potěšení, totiž klavírního mistra v domě. Po dlouhém strádání to Zdenkovi dovolily jeho poměry a jsem za to nebi a jemu velmi vděčná.“¹⁶⁶

Nezastupitelnou roli v oblasti vzdělávání zastupoval poznávací výlet nebo zahraniční cesta, jako třeba absolvovaný 14 denní pobyt 17ti leté Emmy u příbuzných ve Vídni, který ve svém pozdějším věku popsala jako jednu z jejich „nejšťastnějších a nejzářivějších vzpomínek“.¹⁶⁷ Zmíněný výlet do Vídně se mladé hraběnce vryl do paměti pravděpodobně nejen díky tomu, že se pro ni jednalo o první

---

¹⁶¹ BEZECNÝ, Zdeněk: *Příliš uzavřená společnost*, s. 6.

¹⁶² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 40.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž., s. 49. Pravděpodobně bude v tomto směru hrát roli rodný původ hraběnky v Uhrách.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 40.

¹⁶⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 123 –124: „Seit Anfang Oct[ober] habe ich seit ich lebe nehlich seit 35ig Jahren das erste persönliche agrément, nehlich ein Clavirmeister im Haus. Nach langen Entbehrung erlauben es Zdenko seine Verhältnisse u[nd] ich bin dem Himmel u[nd] ihm recht dankbahr dafür.“

¹⁶⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 76.

velkou cestu po železnici¹⁶⁸, ale snad také díky tomu, že mohla shlédnout divadelní představení¹⁶⁹, navštívit umělecké sbírky a poznat okolí¹⁷⁰, což pro dívku jejího věku bylo jistě milé zpestření a vzhledem k programu, také rozšíření kulturního rozhledu.

---

¹⁶⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 75.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

4. Emma von Castella a její vztah k rodičům, především k matce hraběnce Gabriele

Zaměříme pozornost v tuto chvíli na prostřední z dětí. Dívka, které se narodila 4. července roku 1845, dostala jméno Emma Franziska Elisabetha Wladimira¹⁷¹. O jejím mládí mnoho informací nemáme. Ve svých memoárech sice zmiňuje drobné střípky ze svého dětství, které se věnují především výchově a vzdělávání. Z pozdějšího období víme, že žila společně se svou sestrou Ernestinou a matkou Gabrielou v Olomouci.¹⁷² Hraběnka Castella zmiňuje, že bydlely v sousedství pomocného biskupa Gustava hraběte Belrupt - Tyssac, který žil v tehdejší Rezidenční ulici č. 24, dnešní Wurmova ulice. Pobyt v městě provázel společenský život, který tvořily například partie Whistu hrané s kardinálem Fridrichem hrabětem z Fürstenbergu nebo procházky.¹⁷³ Nějakou dobu pobývaly všechny tři hraběnky také v Praze u jedné z Gabrieliných dcer, Zdenky ze Žerotína.¹⁷⁴

Emma ve vzpomínkách zmiňuje také svého manžela Karla Ludvíka von Castella, za něhož se provdala až v pokročilejším věku dne 8. 1. 1895¹⁷⁵ a který pocházel ze švýcarského Freiburgu. Karel Ludvík byl c. k. generálmajorem, rytířem Leopoldova řádu a Řádu železné koruny. Hraběnka Emma jej na radu své matky následovala do Švýcarska k jeho rodině.¹⁷⁶ Manželství ale trvalo pouze rok a půl,

---

¹⁷¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7804, sig. Šu II 6, Římskokatolická fara Bludov, matrika narozených, oddaných, zemřelých 1826 – 1860, f. 507. Dívka byla pokřtěná o pět dní později v Bludovském kostele sv. Jiří a za jednoho z kmotrů byl tehdy Vladimír hrabě Mitrovský z Mitrovic a Nemyšle.

¹⁷² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 137.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Kniha 96, s. 137-138. Zdenka Sophie Františka narozená 25. 11. 1840 v Brně se nikdy neprovdala. Byla dámou řádu Hvězdového kříže a také dámou Tereziánského ústavu šlechticů v Praze - Dechantin. Více v Almanachu českých šlechtických rodů.

¹⁷⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Matrik Severomoravského kraje, inv. č. 5577, sig. O II 7, Olomouc – severní a východní Předhradí, matrika oddaných 1883 –1909.

¹⁷⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 143.

protože 9. 4. 1896 Karel Ludvík zemřel po mozkové mrtvici v rodném Freiburgu.¹⁷⁷

Po smrti svého muže se hraběnka Emma vrátila zpět k matce Gabriele, která byla navzdory Emminu neštěstí ráda, že se k ní dcera ze zahraničí vrátila.¹⁷⁸

Po svém návratu se Emma se svou sestrou Ernestinou společně o matku Gabrielu v jejím stáří staraly. Hraběnka Castella převzala starosti o matčinu apanáž a finanční záležitosti konzultovala se svým bratrem Karlem Emanuelem, který převzal hospodaření na rodových panstvích.¹⁷⁹ Předkládala mu plány ohledně nájmu a chodu domácnosti v pronajatém olomouckém bytě, kde společně, ještě se sestrou Ernestinou všechny tři bydlely, a společně se tak domlouvaly na matčině apanáži, ze které trojce hraběnek žila.¹⁸⁰

Pojďme se ale v této chvíli zaměřit na to, jak hraběnka Castella na své rodiče vzpomíná a v jakém stylu se její vzpomínky nesou a jakých hodnot si cenila. Hodnoty ale „mají pouze jedinou společnou vlastnost – různorodost, rozmanitost, pestrost, vzájemnou odlišnost.“ V každém čase jsou pro člověka hodnotné naprosto odlišné věci. „...změny v emocionalitě, které způsobují, že hodnota, vyvolávající svého času silné city, toho už dnes není schopná a mění se v učebnicovou záležitost.”¹⁸¹ Tato různorodost však není dána jen časem, ale také jedinečností každého jedince. Svět hodnot existuje pouze v návaznosti na člověka a nikoli jen sám o sobě.¹⁸² Hraběnka tak svými vzpomínkami stylizuje osobnost své matky do určitého modelu, který odpovídal v některých směrech tehdejší představě hodnot.

---

¹⁷⁷ ¹⁷⁷ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s.177.

¹⁷⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 148.

¹⁷⁹ Tamtéž, kart. č. 37, inv. č. 498, f. 84 a 85. Emma v. Castella píše v dopise ze dne 1. 12. 1884 bratrově Karlu Emanuelovi ohledně výše apanáže pro matku, kterou vypočítala na 600 zl. jako nájemné a 1200 zl. na ostatní životní náklady.

¹⁸⁰ Tamtéž, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 134.

¹⁸¹ ROLLO: Vlastimil: *c. d.*, s. 102.

¹⁸² Tamtéž, s. 105.

Vzpomínka na matku, několik let již zesnulou, byla v závěrečné fázi Emmina života pro ni samotnou pravděpodobně velkou oporou, protože právě vzpomínky, myšlenky a jiné představy mohou u lidí vyvolat uklidnění, uvolnění, popřípadě navodit pocit naděje aj.¹⁸³ A právě skutečnost, že mohla hraběnka Castella tyto „nejmilejší myšlenky sepsat“, jí pomáhala, dle jejích slov, znovu tyto pocity znovuobjevit.¹⁸⁴ Jde o častý jev, kdy lidé ve stáří vzpomínají na prožitá šťastná dětství, které je uloženo pevně v jejich paměti.

Hraběnka Emma v úvodu svého díla uvádí, že její sepsané paměti a vzpomínky nemají zaznamenat konflikty mezi rodiči, protože „to sem přece nepatří“¹⁸⁵, ale mají zde být „slova lásky a vděčnosti“¹⁸⁶. Ačkoli se o jistých problémech svých rodičů zmiňuje, nedává jim tak velký prostor, jako těm šťastnějším okamžikům. Podle Gabrieliných deníků a Emminých pamětí víme, že se rodina potýkala nejen s finančními, ale i vztahovými problémy.¹⁸⁷ Také Emma von Castella tyto problémy nezastírá. Zmíněné „to sem nepatří“ je jen jedním z důkazů o neobjektivitě sepsaných memoárů, ale o to zajímavější je pohled na zaznamenané události, které prošly autocenzurou a jistým předvýběrem zapsaných událostí, jež hraběnka Emma uznala za hodné sepsání, a které se naopak v tomto případě hodilo spíše zamlčet, aby tak vznikl chtěný a požadovaný obraz matky. Snad je to projev šlechtické výchovy v katolické rodině, které se Emmě v. Castella v době jejího dětství a dospívání dostalo. Úctu též jistě ovlivnila křesťanská orientací většiny šlechtických rodin české zemské šlechty. Především pak odkaz na desatero a jeho

---

¹⁸³ NAKONEČNÝ, Milan: *c. d.*, s. 149.

¹⁸⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534.

¹⁸⁵ Tamtéž, f. 6. „Doch gehört das eigentlich nicht hinher.“

¹⁸⁶ Tamtéž, f. 10. „Die Worte der Liebe und Dankbarkeit.“

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 39–40. Zdeněk Arnošt měl patrně milostný vztah, o němž hraběnka Emma píše, že tato nešťastná známost trvala až do konce otcova života. „Papa knüpfte damals eine sehr unglückliche Liaison an, von der er bis zu seinem Lebensende nicht mehr loskam.“

4. přikázání „Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi.“

Hraběnka Emma mezi mnoha vychvalovanými vlastnostmi své matky Gabriely vyzdvihuje nad všechny zmíněné obzvláště to, že byla „především dobrá hospodyně a matka.“¹⁸⁸ Co bylo úkolem v domácnosti šlechtičny 19. století, aby se o ní dalo říci, že byla „dobrá hospodyně“? Rozvádí Emma o pár stránek později podrobněji a vyzdvihuje především její organizační schopnosti.¹⁸⁹ Vedle toho pak mluví o jejím smyslu pro pořádek a čistotu a jak celé vedení domu držela pevně ve svých rukou.¹⁹⁰ Žena byla zodpovědná především za vedení domácnosti, s čímž bylo spojeno nejen umění, jak zacházet se služebnictvem, ale především charakterové vlastnosti jako „pevnost a také mravné chování“.¹⁹¹ Hraběnka Emma se směrem ke své matce vyjadřuje o zálibě v pořádku, v jehož souvislosti Emma zmiňuje dětství, plném velké pravidelnosti.¹⁹²

Na bludovském zámku tedy podle slov pamětnice panoval velký řád nejen ve výchově, ale i v denním režimu dětí, který čas od času narušila delší návštěva babičky Žerotínové, která byla podle slov hraběnky Emmy dětmi zbožňovaná. „Byla Anděl“ zapsala hraběnka Castella,¹⁹³ protože s sebou přinášela dárky a sladkosti, a navíc četla svým vnoučatům pohádky.¹⁹⁴

Dále hraběnka Castella vyzdvihuje a podtrhuje matčin „pevný urozený charakter“, který znovu několikrát zmiňuje. Jde o odkaz k symbolickému kapitálu,

---

¹⁸⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, f. 5. „... vor allem gute Hausfrau u[nd] Mutter“

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 10. „...Mit grossen Organisationsgrift...“

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 11. „...war...die grösste Ordnung u. Sauberkeit u. Mama behältim[m]er die Leitung in festen hand.“

¹⁹¹ ABRAMSOVÁ, Lynn: *c. d.*, s. 133.

¹⁹² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 40.

¹⁹³ Tamtéž, s. 34.

¹⁹⁴ Tamtéž.

který šlechtickou společnost charakterizuje především ve vlastním uvědomění si své odpovědnosti směrem ke společnosti, které se předávalo ve šlechtických rodinách výchovou. K dobrému vychování každé šlechtičny patřila hra na hudební nástroj, v případě hraběnky Gabriely, obdivovatelky Mozarta a jeho symfonie C dur,¹⁹⁵ to byla hra na klavír. Také tuto schopnost neopomenula Emma ve svých pamětech zmínit¹⁹⁶ a dokonce byla podle dceřina úsudku velmi nadaná.¹⁹⁷ Stejně jako hudba byla žádanou aktivitou v životě urozených dam také četba. Vždyť právě aristokracie byla „hlavním zákazníkem evropských edičních domů a současně hlavním konzumentem literatury“.¹⁹⁸ Připomíná ji také, protože podle jejích slov hraběnka Gabriela „milovala péči o ducha literaturou ... především klasiky... a práce Goetha“.¹⁹⁹ Četba se dostávala více do pozice „žádoucí aktivity a ušlechtilé zábavy“.²⁰⁰ „Spojení knih s jejich čtenáři se nepodobá žádnému jinému spojení mezi předměty a jejich uživateli.“²⁰¹ Možná právě ta skutečnost, že „knih naplní svého čtenáře symbolikou,“²⁰² mohla být odpovědí na motivaci, která Emmu k této poznámce vedla. Jde o důkaz matčiny ušlechtilosti na autorovi, jehož díla hraběnka Žerotínová četla a tímto Gabriela naprosto splňovala představu urozené šlechtičny, která naplňuje očekávání „výjimečně vzdělané, zbožné a kultivované ženy, schopné sečtělých úvah a diskuzí.“²⁰³

Pojďme se ale na chvíli zaměřit na dobu vzniku hraběččiných pamětí. Psal se rok 1915 a Evropa se nacházela již rok ve víru Světové války. Aristokratická

---

¹⁹⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 163.

¹⁹⁶ Tamtéž, kniha č. 96, f. 5. „Sie war auch eine sehr gute Musickerin, beh... das Klavir vollkommen...“

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ LENDEROVÁ, Milena: *Čtenáři a četba*. In: LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 332.

¹⁹⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 6.

²⁰⁰ LENDEROVÁ, Milena: *Čtenáři a četba*. In: LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 340.

²⁰¹ MANGUEL, Alberto: *Dějiny čtení*. Brno 2007. s. 274.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ KNAPIKOVÁ, Jana: *c. d.*, s. 100.

společnost a její působení v 19. století a „nedostatečné přizpůsobení se požadavkům národnostní profilace“ vedlo k posuzování „staré elity, které se dostalo kritiky ze strany národně liberální a která byla posléze obohacena o hospodářsko-sociální aspekt.“²⁰⁴ Postupně se šlechta a ostatní společenské vrstvy ještě více odcizily. Šlechta se ale i tak těšila až do konce habsburské monarchie uznávanému společenskému postavení,²⁰⁵ ale po ukončení První světové války v době Československé republiky, se verbální a tiskové útoky proti šlechtě staly takřka celospolečensky přijímaným jevem názorem.²⁰⁶ Tato napjatá atmosféra je přeci jen hmatatelná také na hraběčích memoárech, které kromě ušlechtilých vlastností poukazují na jakousi „obyčejnost“, podtrženou zmínkami, jak měli od matky dovoleno hrát si s „hodnými dětmi“ lesníka, mlynáře nebo jiných pracovníků na panství²⁰⁷, jak se museli v době finančních problémů uskromnit,²⁰⁸ nebo jak těžce nesla hraběnka Gabriela propouštění některých zaměstnanců, kterým dávali také odstupné.²⁰⁹ A právě v reakci na společenskou náladu bylo mnohdy jakýmsi psychologickým automatismem některé věci vyzdvihnout a o jiných někdy raději nemluvit.

---

²⁰⁴ GEORGIEV, Jiří: *Až do těch hrdel a statků?: konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*. Praha 2011, s. 9.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 25.

²⁰⁶ Jako příklad zmiňme HORLIVÝ, Gustav: *Banda lupičů a žhářů. Jak česká šlechta přišla ku svému velikému jmění*, Vídeň 1909.

²⁰⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 43.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 82.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 87.

5. Vztah Gabriely k bratrovi Paulu Almásy a k rodné zemi

Z revolučních let, které Evropou zmítaly, byl pro hraběnku Žerotínovou nejtěžší především rok 1849. „Ze strachu a obav teď nemohu vyjít.“²¹⁰ Nejen, že byly spojeny s událostmi v její rodné zemi, kde proti sobě stáli její dva nejbližší příbuzní, podtržené neštěstím, které potkalo její rodinu smrtí jedné z jejích dcer.

Hraběnka Gabriela psala o svých obavách, které pramenily především z nedostatku informací z domova, budily v hraběnce neklid. „Dnem a nocí musím myslet na moje milé v utiskované vlasti,“ zapsala si 26. listopadu 1948 do svého deníku, protože již několik týdnů neměla od svých příbuzných z Uherska žádné zprávy.²¹¹ Ačkoliv můžeme brát informaci o intenzitě s nadsázkou, i tak však poznámka poukazuje na důležitost těchto zpráv, protože vysvětlují otázku, jak se vlastně utvářely hraběčiny názory na vzniklou politickou situaci. Dopisy z domova totiž představovaly společně s novinami jeden z hlavních informačních zdrojů, z kterých mohla hraběnka Gabriela čerpat podklady pro své zápisky.

Většinou ženy byly ty aktivnější ve vytváření a udržování příbuzenských vztahů, v níž byla důležitou především pokrevní spřízněnost, protože žena byla ta, která vytrvale psala svým blízkým dopisy a byla s příbuzenstvem v neustálém kontaktu. Výjimkou nebyla ani hraběnka Gabriel a její nejbližší rodina v Uhersku. Udržovala pravidelnou korespondenci hlavně s bratrem a jeho ženou, hraběnkou Amelií rozenou Bathhyány de Nemet-Ujvar, od nichž získávala pravidelné informace

---

²¹⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 20. „Ich komme aus Angst u(nd) Sorge jetzt nicht heraus.“

²¹¹ Tamtéž, f. 2.

o dění v její rodné zemi. Některé z jejich dopisů si zapsala do svého soukromého deníku.

Její bratr Paul byl o dva roky mladší a prý byl „jedním z nejkrásnějších mužů své doby“.²¹² Po studiu práv se rozhodl pro politickou kariéru v Uhersku, který se dostal do popředí tamního politického dění především jako předseda maďarského revolučního sněmu.²¹³ Podílel se tak na revolučním dění proti tehdejším zažitým pořádkům, jež reprezentovala, kromě císařského dvora, v neposlední řadě právě urozená část společnosti, jejíž součástí byla také rodina hrabat ze Žerotína.

Revoluční roky, kterými procházely všechny evropské monarchie, neunikly pozornosti zájmu tedy ani ženské části aristokracie a přinesly s sebou podněty k úvahám a zápisům, jež reflektovaly ženský pohled na toto bouřlivé období evropských dějin. O této tendenci svědčí také obsáhlé deníkové zápisy právě z Gabrielina deníku, na jehož stránkách věnuje revoluci a vojenským událostem, především v jejím rodném Uhersku, velkou pozornost. Je tak sama příkladem, že se ženy o politiku zajímaly a hrála v jejich životě určitou roli, protože se týkala jejich partnerů, dětí a jiných příbuzných. Vždyť revoluční vlna zaplavující Evropu musela zákonitě zajímat i ženy, a to především ty vzdělané, k nimž šlechtičny jednoznačně patřily a navíc jim bylo společné přesvědčení, že jednou z jejich povinností je sledovat společenské a politické změny, kterými svět prochází, a s tím spojený pocit odpovědnosti.²¹⁴

---

²¹² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 19. „Der Onkel Paul Almásy soll einer der schönsten Männer seiner Zeit gewesen sein.“

²¹³ LÁZSLÓ, Marko (ed.): *Új magyar életrajzi lexikon*. 1. díl (A – Cs). Budapest 2001, s. 97.

²¹⁴ LENDEROVÁ, Milena: „A ptáš se, knížko má ...“, s. 121.

„Celá Evropa je v boji na život a na smrt mezi anarchií a pořádkem...“²¹⁵ a poukazuje především na slovanské země, které podle jejího názoru podpořeného „učením historie“ nejsou „způsobilé k životu“.²¹⁶ Citát dále pokračuje obavou především z toho, že se slovanské země „samy zničí pokračujícími převraty a občanskými válkami“.²¹⁷

Dějinné události postavily hraběnku Gabrielu před paradoxní slet okolností. Její manžel Zdenek sice ze začátku manželství aktivně v armádě nepůsobil a věnoval se starosti o panství, ale v době revolučních bojů v Uhersku do armády opět odešel.²¹⁸ Tak se tedy stalo, že dva hraběncini nejbližší příbuzní, manžel Zdenek Arnošt a bratr Paul Almásy, z deníku evidentně oba velmi milovaní, stáli najednou v armádách bojujících proti sobě. Gabriela se nacházela v pozici, kdy se armáda země, v níž žila, postavila proti zemi, v níž se narodila a kde byl navíc výraznou postavou její bratr Paul. Jak už bylo výše zmíněno, hraběnka Gabriela byla doslova vtáhnuta politickými aktivitami svého bratra v Uhrách do situace, v níž si musela udělat svůj názor, který nakonec vyústil v jasný čin, jenž dokazuje hraběncino vyrovnání se s naprosto ojedinělou situací. Pozoruhodný paradox spočíval na pomyslném rozhraní dvou naprosto odlišných světů, kdy jako členka hraběcího rodu, loajálního k císařskému dvoru, jehož členové byli na vysokých funkcích státní správy, trpěla situací ve své vlasti, za niž považovala stále rodné Uhry.

Její oddanost rodině se tak dostala na hranici určitého paradoxu a svým jednáním jednoznačně popírá rozdělení ženského a mužského světa na privátní

---

²¹⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 33. „Am 8. Juni. Es ist nun in ganz Europa ein Kampf auf Tod und Leben zwischen Anarchie und Ordnung...“

²¹⁶ Tamtéž. „Denn wenn die Länder [zum] Leben unfähig sind, lehrt die Geschichte...“

²¹⁷ Tamtéž. „... so erlaubt der Himmel, dass sie sich durch fortwährende Umwälzungen und Bürgerkriege selbst verderben.“

²¹⁸ MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 175. Manželovo rozhodnutí odejít nesla hraběnka velmi těžce.

a veřejnou sférou, kdy se osobně vydala na pomoc ohroženému bratrovi, aby mu dopomohla k útěku ze země.²¹⁹ Tento fakt je ještě více umocněn informací, že hraběnka s revolučními aktivitami svého bratra nesouhlasí a nesla je velmi těžce.²²⁰ V rodině Žerotínů byla jeho politická aktivita pokládána za vinu jeho spolu revolucionářům, kteří jej podle mínění rodiny zatahovali do nebezpečných situací²²¹ a kterým dával k dispozici svůj majetek.²²² Po potlačení maďarské revoluce jej ale chtěla uchránit před nebezpečím, které mu hrozilo a zachránit ho tak před soudem, vězením a také smrtí,²²³ ke které byl roku 1851 vojenským tribunálem v nepřítomnosti odsouzen.²²⁴

Do jaké míry prezentovala Hraběnka Gabriela své názory a kdo všechno o nich věděl, nelze s jistotou určit. Vzhledem ke skutečnosti, že o záchranné cestě víme z memoárů její dcery Emmy von Castella, která ji ve svých pamětech popsala jako hrdinský čin své matky, při jehož průběhu musela cestou prokázat nejen odvahu, důvtip, ale také odhodlání²²⁵, můžeme se domnívat, že minimálně v rodinném kruhu o svých názorech hovořila, a především se později touto cestou netajila a příběh se tradováním předával dalším generacím. Podobně se zřejmě dostal také k hraběnce Emmě.

---

²¹⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 22 –27. „O útěku se podrobně ve svých vzpomínkách zmiňuje hraběnka Castella. Zmiňuje detaily jako to, že hraběnka Gabriela musela spát několikrát také ve voze. Viz.tamtéž, s. 27.

²²⁰Tamtéž, s. 20. „Meine Mutter wird die revolutionäre Richtung des Bruders gewiS miSbilligt haben...“

²²¹ Tamtéž. „Der Onkel wurde ...in die allen tollen Wagnise der Revolutionäre hineingerissen ...“

²²² Tamtéž. „... für Zwecke [der revolutionären Parthei] er auch einen großen Theil seine Vermögenes opferte.“

²²³ Na podzim roku 1849 bylo popraveno 13uherských generálů a dalších 10 000 účastníků bylo rakouskými polními soudy zavřeno do vězení. Víc PERNES, Jiří a kol.: *Pod císařským praporem*. Praha 2003, s. 274.

²²⁴ LÁZSLÓ, Marko (ed.): *c. d.*, s. 97.

²²⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 24. Paul byl stejně velký jako Gabrielin sluha, tak se mohli vyměnit.

Prožívání bratrova exilu

Vzhledem k tomu, že o politických událostech nepíše hraběnka Gabriela do doby, než se začaly týkat právě jejich příbuzných, lze se domnívat, že ji politické dění zajímalo ne natolik, aby jej zaznamenávala do osobního deníku. Když ale přece jen politika do jejího života zasáhla, promítla do svého postoje tradiční věrnost rodině, dokázanou nekonvenčním činem, ale také tímto postojem poukázala na konstrukt slabé a bezmocné ženy, obklopené silnými a mocnými muži. Vždyť to byla právě žena, kdo dopomohl Paulovi do exilu, v němž měl přečkat toto neklidné období.

Životní cesta zavedla Paula Almásy daleko od domova a od své rodiny. Žil v Ženevě, Paříži nebo v Anglie, kde byl sice v bezpečí a zachráněn, ale prostředí ciziny bylo pro něj v době, kdy měl zkonfiskován veškerý majetek, velmi drahé. Gabriele v jednom z dopisů píše, že se „snad musí platit také za vzduch“²²⁶ V této souvislosti nabídla hraběnka Paulovi peníze, ale ten je nepřijal.²²⁷

Gabriela se v deníku rozepsala o své švagrové Amélii, jejímuž „srdci chybí, že není s Paulovým spojeno.“ Vinila za to ale její rodiče, kteří mají podle Gabriely „moc ve svých rukách a dělají jim to teď těžké, aby se spojili“, takže jen doufá, že si Amélie přece jen prosadí svou, což zakončuje a doplňuje řečnickou otázkou „co nemožného udělá milující ženské srdce.“²²⁸

---

²²⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 159.

²²⁷ Tamtéž, f. 150. „P[aul] nahm den Anboth des Gelds nicht an.“

²²⁸ Tamtéž, f. 89 r. „Am Améliens Herzen mangelt es nicht daS sie mit P(ál) noch nicht vereint ist. Ihre Eltern die das Vermögen in Händen haben, machen es ihnen bis jetzt schwer sich zu vereinen. Aber ich hoffe das es Amélie doch durchsetzen wird, was macht ein liebend frauen Herz nicht möglich.“

Paulův exil byl ostatně jedním z dalších témat, které hraběnčini přátelé v dopisech řešili, bylo odloučení od jeho „otcovské země“, do které se „mnoho let“ nebude moci navrátit.²²⁹ Emocionální vztah k vlasti chápou jako nepřetržitelné pouto, jež se svou důležitostí blíží úrovni vztahu k rodině.²³⁰ V jednom z dopisů dokonce nejmenovaný pisatel Gabriele píše, že i kdyby se mohl do vlasti vrátit, bylo by pro něj přece jen lepší, kdyby do ní pár let nejezdil, aby jeho srdce netrpělo, protože dnešní situace v zemi si naprosto odporuje s jeho představami o ní.²³¹ K čemuž si hraběnka Gabriela do závorky poznamenala: „Velká pravda!“²³² Koncem srpna roku 1850 si hraběnka Gabriela opsala z příchozího dopisu do svého deníku: „Věřím a doufám, že se [Paul] brzy uklidní a utiší. Shledávám, že jen to je neštěstí, že nemá žádné zaměstnání a Amélie s dětmi není u něj,“²³³ Úryvek jen podtrhuje, jak velkou hodnotu rodina pro šlechtice znamenala, protože právě v odloučení od svých nejbližších spočívalo neštěstí. Poznámka o „jistém zaměstnání“ neříká nic o tom, jestli se mělo jednat jen o vyplnění dlouhé chvíle, aby hrabě nemusel myslet na bolestnou vazbu k rodině, ale pisatelka v zápětí uvažuje nad tím, že by si mohl v exilu koupit půdu a vzít k sobě svou manželku Amélii s dětmi, protože „vyhnanství by mohlo ještě nějaký ten rok vydržet.“²³⁴ Ve zmíněném se ukazuje vztah šlechty k půdě, kdy obě šlechtičny vlastně chápou vlastnění půdy jako základní a jistý zdroj

---

²²⁹ Tuto situaci vyřešila až amnestii císaře Františka Josefa I. vyhlášená u příležitosti jeho svatby s bavorskou princeznou Alžbětou. PERNES, Jirí a kol.: *c. d.*, s. 274.

²³⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 88.

²³¹ Tamtéž. „Selbst wenn man ihm Erlaubnis zur Rückehr geben sollte, die vielleicht bald leicht zu erhalten sein wird - wird es für ihn besser sein wenn er in sein Vaterland vor vielen Jahren nicht zurückkehrt, weil dessen jetziger Zustand u[nd] die demnächts in's Leben tretende Einverleibung in Öst[er]reich seinem Herzen zu wehthun, seinen Ansichten in Ideen zu sehr widersprechen wird.“

²³² Tamtéž. „Sehr wahr!“

²³³ Tamtéž, f. 87. „Ich glaube und hoffe, daß er sich bald beruhigen und trösten wird. Nur das ist ein Unglück, finde ich, daß er keine bestim[m]te beschöftigung hat, u[nd] das Amélie mit den Kindern nicht bei ihm ist.“

²³⁴ Tamtéž. „...so könnte er die Verbannung noch manches Jahr ertragen.“

obživy šlechtice, ačkoli se během 19. století snažili někteří šlechtici uspět již také v oblasti manufakturního podnikání.²³⁵

Hraběnka Žerotínová se svým manželem Zdenkem Arnoštem bratra Paula jednou ve Švýcarsku navštívili. Vztah mezi sourozenci Gabrielou a Paulem byl evidentně velmi silný, plný důvěry a přátelství a hraběnka se na každé setkání s ním těšila. V jedné části druhého dílu svého deníku píše: „Cesta, kterou k mému bratrovi zamýšlíme, mi doufám přinese několik týdnů na vzduchu, odpočinek, svobodu, ticho bez osamělosti, obav a povinností ... jedním slovem štěstí. Obklopeni přátelstvím, láskou, věrností...“²³⁶ O to smutnější pak pro ni bylo loučení s ním: „... a pak nás doprovodil do Berner Oberland, kde jsme se, Bůh ví, na jak dlouho rozloučili... bolí mě to tak nepopsatelně...“²³⁷

Amélie Almásky se nakonec rozhodla svého muže Paula do exilu nenásledovat.²³⁸ Sice za ním s dětmi krátce přijela, ale záhy odjela zpět do rodných Uher, což vzbudilo u Paula vlnu naštvání, které postupně vedlo k přetrhání vazeb mezi Amélií, Paulem a celou jeho rodinou.²³⁹

Paul Almásky se nakonec do monarchie vrátil, a to díky amnestii císaře Františka Josefa I., vyhlášené u příležitosti jeho svatby s bavorskou princeznou

---

²³⁵ SMUTNÝ, Bohumír: *Moravská šlechta mezi protoindustrializací a průmyslovou revolucí*. In: KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (eds.): *Šlechta v proměnách věků*. Brno 2011, s. 177-193.

²³⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 145. „Die Reise die wir zu meinem Bruder vorhaben lässt mich hoffe, ein paar Woche hinzubringen, in Luft, Ruhe, Frieden, Stille ohne Einsamkeit, Sorgen u. Besorgungs frei ... glücklich mit einem Worte. Umgeben von Freundschaft, Liebe, Anhänglichkeit...“

²³⁷ Tamtéž. „... u. dann begleitete er uns ins Berner Oberland, wo wir uns für weiß Gott wie lange trennten... aber dieses Wiedersehen liess mir einen sehr schmerzlichen Eindruck ... das thut mir so unbeschreiblich...“

²³⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 20. „Die tante hat sich nicht entschließen...den Onkel in Exil zu Folge, u[nd] hat dadurch mit der Zeit einen volkom[m]enen Bruch mit ihm und seiner ganzen Familie herbeigeführt.

²³⁹ Tamtéž.

Alžbětou²⁴⁰ a svou sestru Gabrielu několikrát do roka navštěvoval. Zemřel v Budapešti dne 1. listopadu roku 1882. Hraběnka Castella popisuje tento den ve svých memoárech jako obrovský smutek, který její matku Gabrielu potkal.²⁴¹ Hraběnka Žerotínová na svého bratra vzpomínala i ve své závěti, kde se k němu obracela s poděkováním, jak projevoval za svého života lásku k jejím dětem.²⁴² Podle hraběnka Emmy byl její strýc Paul Almásy „přáteli milován a protivníky smrtelně nenáviděn“²⁴³

---

²⁴⁰ PERNES, Jiří a kol.: *c. d.*, s. 274.

²⁴¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s 123.

²⁴² Tamtéž, kart. č. 21, inv. č. 224, f. 26. *Poslední vůle Gabriely ze Žerotína*. „Meinen lieben, leider vor mir hingegangenen Bruder, u[nd] meinen hochvehrten Verwandten Serényi u[nd] Dubsy...“ zajímavostá je, že v části směřované svým zemřelým příbuzným nevzpomíná svého manžela Zdenka Arnošta.

²⁴³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s 125.

6. Náboženství a víra v rodině

Ženy představovaly v 19. století „strážkyně víry“, jak to v 80. letech 20. století pojmenoval francouzský historik Alain Corbin.²⁴⁴ „Hluboká zbožnost patřila neodmyslitelně ke světu šlechticů“.²⁴⁵ Víra představovala pevný řád vymezený desaterem, který nabízel jasně a zřetelně vymezené mantinely v měnící se společnosti. Byla dána rodovou tradicí, v níž byla žena ta, která měla příkladem své zbožnosti dopomáhat svým bližním ke spasení,²⁴⁶ ačkoli těmi, kdo křesťanskou víru přinášeli a zprostředkovávali v praktickém životě, byli ostatně muži jako kněží a teologové.²⁴⁷

Na rozdíl od střední vrstvy společnosti, kde se katolicismus kvůli konfrontaci s alternativními a osobními religiozitami dostal v českých zemích na okraj společnosti²⁴⁸, zůstávala katolická víra jedním z hlavních charakteristik šlechtické společnosti.

Víra sice představovala pro šlechtičny „systém hodnot a mravní východisko formulující jejich postoje“²⁴⁹ a mnohdy právě tato automaticnost možná stála za tím, že některé šlechtičny neměly potřebu o účastech na mších, nebo vykonané zpovědi

---

²⁴⁴ Citováno z LENDEROVÁ, Milena: *Bůh a víra na stránkách dívčích a ženských deníků 19. století*. In.: HOJDA, Zdeněk – PRAHL, Roman (ed.): *Bůh a bohové: církve, náboženství a spiritualita v českém 19. století: sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. Století (dále jen Bůh a bohové)*. Praha 2003, s. 72.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 75.

²⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena: *Bůh a víra na stránkách dívčích a ženských deníků 19. století*. In.: *Bůh a bohové*, 72.

²⁴⁷ van DÜLMEN, Richard: *c. d.*, s. 64.

²⁴⁸ Více o tom PUTNA, Martin Ctirad: *Religiozita v 19. století: zbožnost nezbožných*. In.: HOJDA, Zdeněk-PRAHL, Roman (eds.): *Bůh a bohové. Církve, náboženství a spiritualita v českém 19. století*. Sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 7.-8.března 2002. Praha 2003, s. 9-15.

²⁴⁹ LENDEROVÁ, Milena: *Bůh a víra na stránkách dívčích a ženských deníků 19. století*. In.: *Bůh a Bohové*, s. 81.

provádět zápisy. Jako všude jinde se ale také zde objevují případy, kdy je šlechtična sice praktikující věřící, ale to ještě nic nevyovídá o autenticitě tohoto postoje.

Zajímavá poznámka z dopisu od jedné nejmenované přítelkyně, který si hraběnka Gabriela přepsala do svého deníku v souvislosti s absencí zpráv o událostech v Uhrách, kdy měla obavy především o svého bratra Pála, zní: „Kdybych byla zvyklá se modlit - tedy to, co člověk modlením nazývá, určitě bych se za něj denně modlila.”²⁵⁰ Toto pozoruhodné „svědectví víry” nám neznámé pisatelky sice nevyovídá nic o své hloubce, ale poukazuje na různé uchopení osobní modlitby, minimálně na její případnou nepřítomnost během dne mimo církevní obřady a ostatně také na rozdílnost v přístupu k víře obou šlechticů.

Jak důležitá byla osobní modlitba také u hraběnky Gabriely, nám mohou do jisté míry potvrdit její odkazy směrem k Bohu a nebi, kterými své zápisy prokládala. Díky jejím zápisům můžeme tvrdit, že víra hrála v jejím životě velmi důležitou roli, právě díky krátkým modlitbám, které protkávají její řádky. Mnohdy byly tyto modlitby okamžiku spojeny s emočně náročnou a tíživou situací, nebo naopak šťastnými chvílemi, které hraběnka Žerotínová prožívala. Když odcházel v květnu roku 1849 její manžel znovu do armády, zapsala si hraběnka: „Jeho dopis na rozloučenou je krásným svědectvím jeho dobrosrdečnosti. Bože, ochraňuj a zachovej ho!”²⁵¹

Časté odkazy na Boha v denících hraběnky Gabriely, jsou typické svým charakterem a krátké modlitby, které jsou často vepsány na stránku kolmo přes

---

²⁵⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 6.

²⁵¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 32. „Sein Abschiedsbrief gibt es ein schönes Zeugnis seiner Gemüthlichkeit. Gott beschütze u[nd] erhalte ihn!”

původní text, k němuž se často vztahovaly: „štěstí a mír duše zachovej, rač brzy přinést dobrou a radostnou zprávu od Paula.“²⁵²

Rodina Žerotínů se stejně jako většina aristokratických rodin českých zemí hlásila ke křesťanství. Ačkoli byla její historie spojena v minulosti také s luteránkou vírou,²⁵³ zakotvila většina jejích členů později právě v katolictví.²⁵⁴ Stejně jako pro většinu šlechty, byla i pro rodinu Žerotínů víra jednou z důležitých dimenzí člověka.

Časté obrácení pozornosti k nebi a na Boha v podobě zapsané modlitby nese do určité míry společný základ. Většina takovýchto modliteb je svou podstatou prosba za někoho blízkého, především za rodinu, ale objevují se také prosby za rodnou zemi²⁵⁵. Jako žena své doby zaměřuje hraběnka svou pozornost na lidi ve svém okolí, a tím poukazuje na skutečnost, že „žila především pro druhé“, a tím jen potvrzuje tehdejší vnímání pozice ženy ve společnosti, která spíše než jako samostatný jedinec byla vnímána v kontextu vazeb, protože „byla něčí dcerou, ženou, sestrou a matkou“.²⁵⁶

V této chvíli se můžeme zaměřit na samotnou formulaci modliteb. V denících je prezentují spíše krátké, zvolací věty. Jistá emocionalita je patrná spíše u prosebných modliteb, v nichž se obrací ke svému Stvořiteli s obavou a strachem,

---

²⁵² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, f. 10. „Sehr Glück u[nd] den Frieden der Seele erhalten, möge es bald gute, erfreundliche Nachricht von Paul bringen.“ Kolmo a přes dříve napsaný text psala hraběnka také v dopisech. Patrně jen kvůli místu.

²⁵³ Díky svolení císaře mohl Přemek II. Pán ze Žerotína (* kolem 1590 – †1652) setrvat v luteránské víře, ale jeho potomci později konvertovali ke katolictví. Více ŠEFČÍK, Erich – KALLEROVÁ, Milena: *c. d.*

²⁵⁴ Gabrielin nejstarší syn, Přemek, konvertoval před sňatkem s Bertou z Pottornay ke kalvínství, kvůli čemuž byl zbaven dědictví a následně se odstěhoval do Uher. MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *c. d.*, s. 175.

²⁵⁵ Pozoruhodnou zajímavostí je užívaný výraz pro vlast, protože na rozdíl od dnešního užívaní pojmu „mateřská země“, hovoří hraběnka Žerotínová o vlasti zásadně jako o „Vaterland“.

²⁵⁶ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009, s. 65.

na rozdíl od pozitivních děkovných modliteb, které jsou často formulovány jen jednoduchou větou.

V tomto případě naplňuje Gabriela ze Žerotína obraz šlechtičny 19. století jako věřící ženy do detailu, třebaže se nezmiňuje o proběhnutých bohoslužbách doma nebo na cestách. Je patrné, že věřící ženou byla a víra ji provázela také v každodenním životě. Na bludovském zámku se nacházela také kaple, v níž se konaly bohoslužby patrně jen v liturgickém mezidobí, protože inventární seznam zámeckého vybavení zmiňuje pouze ornát a štolu v zelené liturgické barvě.²⁵⁷ Náboženský život rodiny byl ale také spojen s bludovským farním kostelem sv. Jiří. V rodinném fondu Žerotínů se dochovaly písemnosti k patronátnímu právu na lavici v místním kostele, kde si rodina na vlastní náklady zřídila novou oratoř ve východní části napravo od hlavního oltáře.²⁵⁸ Ve vyřizování záležitostí místa v kostelních lavicích navázala hraběnka Gabriela na aktivitu svého tchána Františka Josefa ze Žerotína a o další záležitosti v této věci se starala právě ona.²⁵⁹

Vnímání budovy kostela se lišilo podle situace a hraběnka svými zápisy ze zahraničních cest potvrzuje, že podobně jako její vrstevnice, vnímala kostely v cizích zemích jako historické památky,²⁶⁰ o kterých si do deníků zapisovala nadšení z architektonické krásy nebo historické jiné zajímavosti.

---

²⁵⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 19, inv. č. 222, f. 23. Inventář zámku.

²⁵⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 33, inv. č. 480, f. 19–20. Patronátní právo na lavice v kostele. „... am östl: Seite hergestellte Eingangshalle-ein neues Oratorium für die gräfliche Familie erbaut u. auf deren Kosten eingerichtet, die Kirchenstühle rechts vor dem Hochaltarn den Herrschaftsbeamter gewidmet und das alte Oratorium ob der Sakristei angesehenen Familien der Kirchengemeinde gemeinschaftlich mit dem ersten Hausoffizianten der gräfl. Familie überlassen.“

²⁵⁹ Tamtéž. Šlo především o prodlužování práva.

²⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena: *Bůh a víra a stránkách dívčích a ženských deníků 19. století*. In.: Bůh a bohové, s. 78–79.

Náboženskou praxi hraběnky Gabriely tvořila především mše svatá, modlitba, zpověď a návštěva kostela. V rodině Žerotínových byl také prostor pro důležité svátosti jejich dětí, které byly tradičně křtěné, jak bylo v době 19. století zvykem, již těsně po narození. V křesťanství znamená křest nejdůležitější svátost, díky níž bylo dítě přijímáno do společenství církve. Rodiče a kmotři při něm slibovali, že budou dítě vychovávat ve víře. V případě dětí Zdeňka Arnošta a Gabriely víme díky dochovaným matrikám, že byly pokřtěny do několika dnů po porodu, a i tak to bylo podstatně později, než bylo v té době zvykem.²⁶¹ Bohužel nelze s jistotou říci, zda byla vůbec hraběnka Žerotínová křtům svých dětí přítomná, každopádně o křtech a jiných svátostech svých dětí se v deníku nezmiňovala.²⁶² Novopečené maminky ale obecně docela často při křtech přítomny nebývaly. Z dalších svátostí víme také o biřmování dcer Emmy a Ernestiny, kterého se jim dostalo v roce 1861 při generální vizitaci od arcibiskupa Bedřicha z Fürstenberku, který přijal pozvání manželů Zdenka Arnošta a Gabriely ze Žerotína.²⁶³

Věrnost víře aristokratických rodin je výrazem „zakotvení v řádu, smyslu pro spravedlnost a rodové tradice, ale také obavou o své blízké, kteří byli ohroženi „vpádem ‘cizího’ světa”²⁶⁴. Víra také nabízela jasně daný a vymezený systém hodnot, který společně s mravním východiskem formuloval jejich postoje, od nichž se odvíjelo jejich chování.²⁶⁵ A této tradici zůstala věrná také hraběnka Gabriela společně a k témuž vedla také své potomky, kteří ji provázeli až do konce jejího

---

²⁶¹ U hraběnky Emmy se dokonce čekalo pět dní. Patrně kvůli sezvaným hostům z řad příbuzenstva obou větví rodiny. Jinak bylo zvykem křtít děti co nejdříve po porodu.

²⁶² Novopečené maminky obecně docela často při křtech přítomny nebývaly, protože se jednalo o velmi krátkou dobu po porodu.

²⁶³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 70.

²⁶⁴ LENDEROVÁ, Milena: *Bůh a víra na stránkách dívčích a ženských deníků 19. století*. In: *Bůh a bohové*, s. 75.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 81.

života. Gabriela hraběnka ze Žerotína zemřela v Olomouci dne 17. 11. 1896²⁶⁶ ve věku 81 let v kruhu svých blízkých a byla pohřbena do rodinné hrobky v Bludově. Hraběnka Emma si zapsala: „její požehnání zůstalo mezi námi dál, ve věrné lásce, která nás spojuje,²⁶⁷ a která je spojila také u Gabrielina umírání.

---

²⁶⁶ *Almanach českých šlechtických rodů*. Martin 2001, s. 481. Zemřela na mozkovu mrtvici stejně jako před pěti měsíci Karel Ludvík von Castella. Viz. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 96, inv. č. 534, s. 148.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 149. „...ihr Segen aber ist unter unsgeblieben in der Liebe, die uns vebindet...”

7. Historikův etický střet

Právě jsme si přiblížily životní osudy hraběnky Gabriely ze Žerotína a její rodiny. Nahlédli jsme do každodennosti všedních dní, ale i do složitých situací, které jí v životě potkaly a dozvěděli se více nejen o ní samotné, ale také jejich blízkých.

Každý se snad od dětství setkával s tím, že dopisy určené pro někoho jiného „se nečtou“, stejně jako „se nečtou“ cizí poznámky, natož deníky. Kde se tedy objevilo mezi historiky právo, díky němuž zkoumají osobní dokumenty a v neposlední řadě zveřejňují skutečnosti, příběhy a osudy těch, kteří mezi námi fyzicky již nejsou? Kam se vytratilo ono „to se nečte“?

Zvykli jsme si, že nám téměř nic (kromě vlastní lenosti) v přístupu k většině informacím nebrání. Máme na ně přece právo! Minimálně posledních 25 let, které prožila naše země v demokratickém režimu. Většina archivů jsou pro badatele otevřeny a stále více se zpřístupňují materiály, které nabízejí jednodušší přístup k informacím o archivních pramenech, a to nejen díky soustavné práci archivářů, ale také internetu a jiným moderním technologiím. Historikové se ale svým bádáním v některých případech dostávají na pomyslnou hranici práva a etiky.

V listině Základních práv a svobod v článku č. 13 se píše, že kromě listovního tajemství nesmí být porušeno „...ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem...“²⁶⁸ Dále se v ní dokonce uvádí, že každá fyzická osoba má právo na zachování osobní cti, dobré pověsti a mimo jiné na „ochranu svého jména.“²⁶⁹ Dále

---

²⁶⁸ *Listina Základních práv a svobod*. Hlava druhá, oddíl první, článek 13. In: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, [cit. 20. 11. 2014]

²⁶⁹ Tamtéž, článek 10. In: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, [cit. 20. 11. 2014]

se podle stejného článku zaručuje „právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“²⁷⁰

Mohli bychom se dlouze proplétat již dost spletitou soustavou zákonů, kterou ostatně podrobně rozvedl Miroslav Vaněk ve své publikaci *Orální historie*²⁷¹, protože nám více než o zákony a právo v nich sepsané jde v tomto případě o právo „etické“, které nám dovoluje s takto získanými informacemi nakládat, byť se netýkají dnes už žijících osob a na časové ose nás od jejich vzniku dělí již téměř dvě století.

V denících se jedná o duchovní vlastnictví těch lidí, kteří již zemřeli a my jsme se rozhodli údaje o nich pro svou práci jen půjčit, popřípadě využít jejich slov a myšlenek pro další bádání, které více méně souvisí ale také s jejich uveřejněním.

Autoři deníků často popisované situace hodnotí a přiřazují jim své sympatie nebo antipatie. Mnohdy se chtějí k dané situaci vyjádřit, aby si ujasnili myšlenky, svěřili se svému „papírovému příteli“.²⁷² K čemu by byl osobní deník, kdyby si v něm zpětně nemohl nikdo nic dohledat? Někdy posloužil samotný deník snad už jen tím, že nabídl jednoduše místo k písemnému zachycení myšlenek v jedné dané konkrétní chvíli, jindy jako podklad pro následné sepsání paměti.

Mohli bychom jej ztotožnit s pomyslnou „utajenou zpovědní“²⁷³ osobních výpovědí, které jsou často psány „jako by pouze pro vlastní potřebu“.²⁷⁴ Kdybychom připustili, že deník je určen výhradně pro potřeby svého autora, asi by v archivech po

---

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003. Publikace přibližuje problematiku osobních údajů v praxi orální historie.

²⁷² MESSERLI, Alfred: *Der papierene Freund. Literarische Anregungen und Modelle für das Tagebuchführen*. In: von GREYERZ, Kaspar – MEDICK, Hans – VEIT, Patrice (eds.): *Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäische Selbstzeugnisse als historische Quellen (1500-1850)*. Köln – Weimer – Wien 2001, s. 301.

²⁷³ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *c. d.*, s. 99.

²⁷⁴ Tamtéž. U některých deníků se ale existence budoucího čtenáře předpokládá. Více o tom LENDEROVÁ, Milena: „*A ptáš se, knížko má ...*“.

celém světě ležela spousta nevyužitelných archiválií a spousta historických prací by ani nevznikla. Bezprostřednost deníků přináší svým časovým odstupem přidanou hodnotu, která může doplnit informace o společenském, politickém či kulturním dění, o němž víme z veřejných pramenů. „Deník není psán pro svou minulost, ale pro budoucnost.“²⁷⁵ Zatímco autoři deníků zmíněné události prožívali, aniž by věděli, „jak to všechno dopadne“, my se na ně díváme s určitým časovým zpožděním, což se jeví jako velká výhoda. Víme, nebo máme minimálně představu, jak ty které „velké“ dějinné události vlastně odehrály a jak „dopadly“, ale bez užití dokumentů osobní povahy už by pro historiky bylo mnohem složitější hledat dopady na konkrétního člověka. V této výhodě se nachází skryté nebezpečí pocitu nadřazenosti, kterou člověku dávají právě ty informace, které dotyčný kdysi neměl a třeba ani mít nemohl. V žádném případě by se tedy neměla vytratit úcta člověka k člověku, protože zapsané informace podávají zprávu o „pravdě“ a vnímané autenticitě, kterou se sám dotyčný v textu tímto představil²⁷⁶ bez vědomí, že jeho zápisy bude za několik desítek, stovek let zkoumat badatelská obec historiků.

---

²⁷⁵ MESSERLI, Alfred: *c. d.*, s. 307.

²⁷⁶ BAUR, Esther: „*Sich schreiben.*“ *Zur Lektüre des Tagebuchs von Anna-Maria Preiswerk-Iselin (1758-1840.)* In: von GREYERZ, Kaspar – MEDICK, Hans – VEIT, Patrice (eds.): *Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäische Selbstzeugnisse als historische Quellen (1500-1850)*. Köln – Weimer – Wien 2001, s. 98.

Závěr

Ve slovech a řádcích, které obě pisatelky v průběhu let na papírové stránky zaznamenaly, se skrývá fiktivní opona, za níž můžeme hledat odrazy prožitých emocí, které byly viditelnou součástí tehdy prožitého okamžiku třeba v podobě grimasy, hlasu či v nějakém druhu jejich chování²⁷⁷ a následně se jim naskytlo místo na listu papíru na stránkách deníku, který možná, jako němý svědek dávných událostí nakonec pomyslně zradil své pisatelky a vydává o jejich světě plném představ a myšlenek i po tolika letech svědectví. Svědectví o „objektivní i subjektivní dimenzi“²⁷⁸ jejich života.

Práce nám představuje osobní deník a memoáry jako archivní prameny, které nám vydávají svědectví o životě Gabriely hraběnky ze Žerotína a její rodiny tak, jak jej sama zachytila, nebo jak jej retrospektivně zapsala její dcera Emma v. Castella. Kapitoly nám přiblížili formu vzdělávání a výchovy na rodovém sídle na zámku v Bludově. Také se nám nabídl pohled na rodinný život, v němž se kromě každodenních radostí objevovaly také starosti, způsobené zmíněnými finančními problémy a politickou situací v Uhrách, které hraběnka plně reflektovala.

Hraběččinu roli v rodině můžeme tedy hodnotit jako pozici aktivní ženy s vlastním názorem, která hledala pro vzniklé situace přinesené životem konkrétní řešení. Svými jednáním nezapadá do představy ženy, zakotvené pouze v privátní sféře a podporuje myšlenku o neodpodstatněnosti existence oddělených sfér. Byla postavena před finanční problémy, které nakonec musela vyřešit odkupem panství od svého manžela, aby uchránila rodový majetek. Politické dění v rodných Uhrách ji

---

²⁷⁷ DAMASIO, Antonio: *Hledání Spinozy: Radost, strast a citový mozek*. Praha 2004, s. 36. Autor ve své knize popisuje emoce jako „akce a pohyby, mnohdy veřejné, a tedy pozorovatelné druhými lidmi tak, jak se projevují ve tváři, v hlase, v nějakém druhu chování.“

²⁷⁸ RANDÁK, Jan: *Životní světy*, s. 82.

přimělo jednat a osobně se zasadit i záchranu bratra Paula Almásy. Zároveň je ale postavena svým jednáním do pozice té, která pomáhá své rodině, protože žije pro druhé.

Memoáry hraběnky Emmy vznikly v napjaté době, v níž se objevovaly stále častější ataky proti šlechtě, která představovala staré pořádky. V pamětech je patrná snaha o vyzdvihnutí matčiny pracovitosti, jako reakci na představu „zahálčivé šlechty“, poukázání na matčino vstřícné jednání vůči služebnictvu a na její, můžeme říci „obyčejnost“.

Práce potvrzuje význam, jaký víra v životě šlechty měla. Hraběnka Gabriela se prezentuje jako aktivní věřící. Modlí se za své blízké, prosí Boha o jejich ochranu a obrací se na něj také s prosbami za svou zem. Především pak trpělivě snáší ty události, vnímané jako životní zkoušky, v nichž se na Boha obrací nejvíc. V tomto duchu byli vychováváni také její potomci, což dokládá svými prosbami o požehnání ve svých pamětech také hraběnka Emma.

Rodinný archiv Žerotínů v Bludově nabízí ve svých pramenech mnoho badatelsky zajímavých příležitostí, v podobě podkladů pro podrobnější zpracování a přiblížení života Karla Emanuela ze Žerotína, který byl, jak jsme v náznaku viděli, významným moravským politikem. Dále bych zmínila deník Ernestiny hraběnky ze Žerotína, filantropky a společensky aktivní ženy.

V průběhu zpracování práce jsem se potýkala s problémem dešifrování autorů dopisů, které si hraběnka Gabriela přepisovala do svého osobního deníku. Jindy pak představovala potíže často neúplná korespondence uložená v kartonech.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ – Bludov, kniha č. 86, inv. č. 478, *Tagebuch der Frau Gabriele Gräfin Zierotin-Almasy*, 1838.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 87, inv. č. 479, *Tagebuch der Frau Gabriele Gräfin Zierotin-Almasy*.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ – Bludov, kniha č. 96., inv. č. 534. *Erinnerungen an das Leben u[nd] Wirken meiner Mutter Gabrielle G[rä]fin Zierotin geb[oren] Almasy von Zsadany u[nd] Török Sz[en]t Miklos Ihrem teuren Andenken gewidmet von Ihrer 4 ältesten Tochter Emma von Castella geb[oren] G[rä]fin Zierotin.*

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kniha č. 7, inv. č. 330, *Potvrzení šlechtického původu Gabriely Almáasy ze Zsadány a Török Szent Miklós.*

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 41, inv. č. 523, Rodinné doklady.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ – Bludov, kart. č. 21, inv. č. 224. Projednání pozůstalosti po Františku Josefovi a Zdenku Arnoštovi ze Žerotína.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 33., inv. č. 477, f. 1. Převoz ostatků Zdenka Arnošta ze Žerotína.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 33, inv. č. 480, f. 19 – 20. Patronátní právo na lavice v bludovském kostele.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond RAŽ – Bludov, kart. č. 37, inv. č. 498. Dopisy od příbuzných.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv.č. 7804, sig. Šu II 6, Římskokatolická fara Bludov, matrika narozených, zemřelých, oddaných 1826 –1860.

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Matrik Severomoravského kraje, inv. č. 5577, sig. O II 7, Olomouc – severní a východní Předhradí, matrika oddaných 1883 –1909.

Tištěné prameny

Almanach českých šlechtických rodů, sestavil Vladimír Pouzar, Martin 2001.

ŠEFČÍK, Erich – KALLEROVÁ, Milena: *Rodinný archiv Žerotínů – Bludov (1295) 1427–1947*. Inventář. Janovice u Rýmařova 1994.

Internetové zdroje

BŘEZINA, Jan: *Paměti obce Bludova*. Vyškov – Bludov 1927, In: <http://www.bludov.cz/O-Bludove/Obecni-kronika/Pameti-obce-Bludova/> [cit. 4. 12. 2015].

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser, 31, Gotha 1858, s. 903. In: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10428687.html>, [cit. 8.12.2015]

Historie-osobnosti. In: <http://www.hornalehota.net/historia.htm> [cit. 7. 12. 2015].

Listina Základních práv a svobod. In: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, [cit. 20. 11. 2014]

Publikace

ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005.

BAUR, Esther: „*Sich schreiben*.“ *Zur Lektüre des Tagebuchs von Anna-Maria Preiswerk-Iselin (1758-1840.)* In: von GREYERZ, Kaspar – MEDICK, Hans – VEIT, Patrice (eds.): *Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäische Selbstzeugnisse als historische Quellen (1500-1850)*. Köln – Weimer – Wien 2001.

BOROSSA, Julia a kol.: *Témata psychoanalýzy*. 1. díl. *Nevědomí, afekty a emoce, úzkost, fantazie, hysterie*. Praha 2002.

BERGER, Peter L. – LUCKMANN, Thomas: *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno 1999.

BEZECNÝ, Zdeněk: *Příliš uzavřená společnost: orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005.

BEZECNÝ, Zdeněk: *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*. In: PETRBOK, Václav (ed.): *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 88-93.

ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (ed.): *Dějiny žen aneb Evropská žena o středověku do 20. století v zajetí historiografie*. Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006. Pardubice 2006.

DAMASIO, Antonio: *Hledání Spinozy. radost, strast a citový mozek*. Praha 2004.

van DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*. Praha 2002.

FOUCAULT, Michel: *Archeologie vědění*. Praha 2002.

GEORGIEV, Jiří: *Až do těch hrdel a statků?: konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*. Praha 2011.

GINZBURG, Carlo: *Sýr a červi: Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*. Praha 2000.

HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země moravsko-slezské*. Praha 2004 (reprint z roku 1938).

HØYSTAD, Ole Martin: *Historie srdce*. Zlín 2011.

KNAPIKOVÁ, Jana: *Velké a malé světy mladých šlechticů 19. století: sonda do života tří urozených dívek prostřednictvím jejich osobních deníků..* In.: *Časopis Matice moravské*, 133, 2014, č. 1.

KRÁL z Dobré Vody, Vojtěch: *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*. Prag 1904. 1. nezměněné vydání 2005.

LÁZSLÓ, Marko (ed.): *Új magyar életrajzi lexikon*. 1. díl (A – Cs). Budapest 2001.

LENDEROVÁ, Milena: *„A ptáš se, knížko má...“: ženské deníky 19. století*. Praha 2008.

LENDEROVÁ, Milena: *Frauentagebücher des 19. Jahrhunderts als Reflexion der privaten Alltäglichkeit* (dále jen *Frauentagebücher des 19. Jahrhunderts*). In: van LEEUWEN-TURNOVCOVÁ, Jiřina – WULLENWEBER, Karin – DOLESCHAL, Ursula – SCHINDLER, Franz (eds.): *Beiträge der Konferenz Gender – Sprache – Kommunikation – Kultur. Sonderband 55*, Wien – München 2002.

LENDEROVÁ, Milena: *Ženské deníky jako pramen poznání*. In: MACHAČOVÁ, Jana – MATŘJČEK, Jiří (eds.): *Studie k sociálním dějinám*, sv. 3, 1999.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, TOMÁŠ – MACKOVÁ, Marie: *Dějiny české každodennosti*. Praha 2009.

LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009.

LENDEROVÁ, Milena: *Dívčí a ženské deníky 19. století*. In: LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha 2002.

LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999.

LENDEROVÁ, Milena: *Bůh a víra na stránkách dívčích a ženských deníků 19. století*. In.: HOJDA, Zdeněk – PRAHL, Roman (ed.): *Bůh a bohové: církve, náboženství a spiritualita v českém 19. století: sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha 2003.

LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha 2006, s. 109-121.

LOBKOWICZ, František: *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha 1999.

LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána: *Salony v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 12. -14. březen 1998. Praha 1999.

MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno 2012.

MAŠEK, Petr: *Modrá krev. Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 1992.

MANGUEL, Alberto: *Dějiny čtení*. Brno 2007.

MACHAČOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jiří: *Vzory chování v českých zemích v 19. století* (dále jen *Vzory chování*). In: MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří (eds): *Studie k sociálním dějinám 19. století*, 7, 1997, č. 2.

MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Využití vzpomínek v historické sociologii* (dále jen *Využití vzpomínek*). In: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006.

MALOŇ, Jiří: *Mesaliance v prostředí rakousko-české historické šlechty v letech 1896-1918*. Olomouc 2005 (nepublikovaná diplomová práce).

MATĚJČEK, Jiří: *Šlechta v českých zemích v 19. století. (První pokus o přehled)* In: *Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti*. 98, 2000, č. 4.

MESSERLI, Alfred: *Der papierene Freund. Literarische Anregungen und Modelle für das Tagebuchführen*. In: von GREYERZ, Kaspar – MEDICK, Hans – VEIT, Patrice (eds.): *Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäische Selbstzeugnisse als historische Quellen (1500-1850)*. Köln – Weimer – Wien 2001.

MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004.

MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (reds.): *Biografický slovník Slezska a Severní Moravy*. Nová řada, sešit 10. (22.). Ostrava 2007.

NAKONEČNÝ, Milan: *Emoce*. Praha-Kroměříž 2012.

NATHER, Wilhelm: *Kronika olomouckých domů I. a II. díl*. Olomouc-Opava 2007.

POLIAKOVÁ, M. – RAŠKA, J. – SMYČKA, V. (eds): *Uzel na kapesníku. Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*. Praha 2014.

PERNES, Jiří (a kol.): *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526-1918*. Praha 2003.

PUTNA, Martin Ctirad: *Religiozita v 19. století: zbožnost nezbožných*. In.: HOJDA, Zdeněk-PRAHL, Roman (eds.): *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století. Sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 7.-8.března 2002*. Praha 2003, s. 9-15.

RAK, Jiří: *Bývali Čechové...: České historické mýty a stereotypy*. Praha 1994.

RANDÁK, Jan: *Životní světy, paměti a jejich interpretace*. In: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006.

ROLLO, Vlastimil: *Emocionalita a racionalita aneb jak ďábel na svět přišel*. Praha 1993.

SMUTNÝ, Bohumír: *Moravská šlechta mezi protoindustrializací a průmyslovou revolucí*. In: KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (eds.): *Šlechta v proměnách věků*. Brno 2011, s. 177-193.

SLABÁKOVÁ, Radmila: *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorffů-Pouilly)* In.: MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří (eds.): *Studie k sociálním dějinám*, 6, 2001.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Mýtus šlechty u nás a v nás: paměť a šlechta dvacátého století*. Praha 2012.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007.

TINKOVÁ, Daniela: *„Oddělené sféry“ – tradiční polarita nebo dědictví 19. století?*

In.: ŘEPA, Milan (ed.): 19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly. Praha 2008, s. 458 –470.

TESKOVÁ, Alena: *Paměť, zapomínání a časová diskontinuita (o minulosti, která se nedá vyprávět)*. In.: POLIAKOVÁ, Martina – RAŠKA, Jakub – SMYČKA, Václav (eds.): Uzel na kapesníku: vzpomínka a narativní konstrukce dějin. Praha 2014.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Prameny a metody výzkumu dějin mentalit*. In: MACHAČOVÁ, Jana –MATĚJČEK, Jiří (eds.): Studie k sociálním dějinám, 6, Kutná Hora-Praha-Opava, 2001.

VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003.

Resumé

This thesis presents the life of Gabriela, countess of Žerotín. Author describes the position of Gabriela in her aristocratic family in 19. century based on two of her personal journals and memoirs of her daughter Emma, countess of Castella. The main topic is the relationship with her husband Zdenek Arnošt from Žerotín and with her children, especially the life story of her daughter Emma. The thesis also describe the relationship with Gabriel's brother Paul Almásy, who was the chairman of Hungarian revolutionary council in 1849. Author of this thesis analyses the raising of children and education of counts and countesses residence in Bludov. The attention is concentrated on the role of religion in life of Countess Gabriela. The thesis also support the latest view of researchers on division of women's part of life and men's part of life. It shows that the line between private life of women and public life of men wasn't as clear as the researchers claimed in the past.

Přílohy

Obrázek č. 1

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ Bludov, mapa č. 12, inv. č. 326. Výřez z genealogické mapy Zdenka Arnošta ze Žerotína a Gabriely roz. Almásky.

Obrázek č. 2

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ Bludov, kart. č. 21, inv. č. 224. Podpisy Zdenka Arnoška ze Žerotína a jeho manželky Gabriely roz. Almásky z kupní smlouvy.

Obrázek č. 3

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, RAŽ Bludov, inv. č. 102, f. 5. Podobizna Gabriely hraběny ze Žerotína roz. Almásky de Zsadány.

Obrázek č. 4

Ernestina a Emma ze Žerotína po roce 1864.

Zámek Velké Losiny. In: <http://www.zamek-losiny.cz/hlavni-menu/fotogalerie/archivni-fotografie/zerotinove/> [cit 8. 12. 2015]